

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXIX. évf.

Martius—Április

2-ik füzet.

Az egyetemes kijelentés.*

Az Isten keresése.

Közelgessetek az Istenhez és közelget
tihozzátok. Jak. IV. 8.

Az Isten mindenütt jelenvalósága az ember lelkéhez van nőve. Egyike ez azoknak a tulajdonságoknak, a melyek magában az Isten eszméjében benne foglaltatnak. Nem gondolhatunk a tér által határolt és a világegyetem bármely részétől távollevő Istent és a ki ne lenne örökkévaló. És valamint minden őseredeti igazság, bármely módon alkotta is azt meg az emberi értelem, az emberiség kezdetleges korszakaiban ez is naiv és tökéletlen formákban jelentkezett, mielőtt böleselmi tartalmában ismeretes és elvont fogalmakban kifejezhető lett volna. A míveletlen és kevésbé mívelt népek, a kik teljesen képtelenek voltak arra, hogy Istennek mindenütt jelenvalóságát felfoghassák, a világot mindennemű isteni szellemekkel népesítették meg és jóval azelőtt, hogy imádni tudták volna az erélynek azt az elvét, a mely mint élő, egyetlen, absolut és mindenütt jelenvaló Isten az egész természetet élteti, mindenütt felismerték az éltető lelket, minden tárgyban és lényben ily éltető lelket gondoltak, mivel a nélkül, hogy meg tudták volna magyarázni maguknak azt a benyomást, a mely őket e feltevésre vezette, önkéntelenül érezték, hogy az élet egyetemes, hogy a természetben mindennek élete van és a hol forma vagy mozgás van, ott mindenütt értelem nyilatkozik.

Ezek a szellemelek vagy ezek a lelkek végetlen számban elterjedve a világon Istenek voltak-e hát? Minden bizonynyal. Azok az emberi megfigyelésnek akkor még kezdetleges állapotának teljesen megfeleltek. A vad embernek ezek az istenek,

* Jean Réville „Paroles d' un libre Croyant“ ezimű Párisban, 1898-ban megjelent beszédeiből. L. Ker. Magv. XXXVI. köt. 4. füz. F. J.

a kik vele élnek a földön és a kikkel neki folytonos érintkezése van, első formája annak a ténynek, a mely alatt az Isten mindenütt jelenvalósága az embereknek kijelentetett. Mikor az ember mívelté lett, mikor érzelmeit és gondolatait rendezni kezdette, az isteni szellemeknek végtelen nagy sokaságát illetőleg is más felfogáshoz jutott s azokat összefoglalta egy néhány istenségbe, a melyek hatalmuknál fogva nagyobbak s kiválóbb jellemüknél fogva becsesebbek voltak. A helyett, hogy minden fának lelket, minden tüzhelynek egy védő szellemet tulajdonítson, felemelkedett odáig, hogy most már az erdőnek lett istene s a törzsnek vagy városnak védő istennője. Az istenek a földről, a hol az emberekkel együtt éltek, felemelkedtek az égbe, hogy onnan kormányozzák mindenik a világegyetemből őt illető részt. Majd a bölselem segítségül jövén és a vallásos érzelem tisztulván, ezek a főbb istenek magok rangsoroztattak egy legfőbb Isten uralma alatt és az ember a bölcsék és próféták iskolájában megtanulta, hogy az Isten egy, hogy nem lehet több Isten egynél, hogy több Istent tételezni fel ellenmondás, hogy az isteni Lény fogalma a maga valóságában a legfőbb, abszolút, minden meghatározáson felüli Lény és hogy az élet, a rend, a mozgás megszámlálhatatlan nyilvánulásai, a melyeket a kezdetleges emberek ugyanannyi különböző szellemnek tulajdonítottak, nem egyebek és nem lehetnek egyebek, mint a magában egy Örökkévaló, Mindenható, Megnevezhetetlen megszűnés nélküli tevékenységének eredményei.

Azonban ugyanakkor, a mikor ennyire tisztul és fönségesebbé lesz az Istenről való fogalom, mindinkább nagyobb lesz az a mélység is, a mely az embert az Istentől elválasztja. Ily nagygyá levén az Isten, az ember igen kicsinynek, igen nyomorultnak, igen gyarlónak érezte magát arra, hogy egy ilyen Istennel valamely viszonyban lehessen. Azon törekvése közben, hogy a maga Istenét minden más dolgok fölé helyezze, hogy minden olyan tulajdonságot, a mi korlátoltságot jelenthetne, kikerülje Istennek tulajdonítani, hogy az ő hatalmát és nagyságát végtelenül kiterjessze, az ember minden érintkezését elvesztette ezzel az Istennel, a kinek még nevét sem merte többé ajkaira venni és csak némely bölcsész foghatta fel annak megközelíthetetlen fönségét. A metaphysikai szemlélődésnek ez az Istene igen távol esvén a gyarló halandóktól, ezek közvetítő-

ket keresnek magoknak, a kiknek segítségével Istenhez járulhassanak, vele szellemi kapcsolatban maradhassanak s a léleknek ezt a vágyakozását, a mely kiirthatatlan az ember kebléből, kielégíthessék. Így változnak át az Olympus istenei védszellemekké. Így nyilvánítatnak Buddha, így Krisztus egyszerre istennek is, embernek is; és a mikor Krisztust a theologia a metaphysika hozzájárulhatatlan mélységeibe merítette, így foglalták el szűz Mária és a szentek a legfőbb helyet mint imádás tárgyai az emberek keblében. Mert az emberi kegyességnek olyan istenekre van szüksége, a kik ne legyenek csak elvont fogalmak, megfoghatatlan és megnevezhetetlen lények; az embernek olyan istenre van szüksége, a ki ne különözze el magát tőle teljesen, a ki vele érintkezésben van és a ki maga hallatja vele az örökélet reményének szavait.

Ezek szerint úgy tetszik, mintha ezen dilemma közé lennénk állítva: vagy le kell szállítanunk Istent a mi gyarló értelmünk színvonalára, emberi tulajdonságokkal ruháztatva fel őt, le kell szállítanunk a földre, hogy vele viszonyba léphessünk: — vagy ott kell hagynunk az Örökkévalót az ő megközelíthetetlen nagyságában, a ki el van veszve ránk nézve az ő örökkévalóságának titokszerűségében és a mi könnyörgéseinkkel, a mi szeretetünkkel, a mi kéréseinkkel, a melyekre nekünk, mint nyomorult teremtményeknek szükségünk van, hogy üdvezzüljünk, az Isten és emberek közötti közvetítőkhöz kell folyamodnunk, a kik felsőbb természetüknél fogva feltudják fogni ezt az Istent, a kit mi megfogni nem tudunk és a kik képesek arra, hogy közvetítőinkkél szolgáljanak előtte szintúgy, mint arra, hogy az ő kegyelmében részesítsenek.

A második alternatíva lett uralkodóvá tényleg a népies katholicismusban. Kivéve némely szemlélődő elmét vagy némely mysticus lelket, a katolikus kegyességben Isten csak másodrendű, bizonyos elméleti helyet foglal el; a hitnek minden melegsége, a kegyes léleknek minden vágyakozása, a szorongatott híveknek minden könnyörgése másfelé, a Szűz és a szentek felé irányul. Az Örökkévaló ott annyira láthatlan, hogy legnagyobb részök előtt ismeretlen, elfelejtett lesz.

Mindenki tudja, mily erélylyel tiltakozott a biblia szelleméhez való ezen hűtlenség ellen a reformatio, mily heves támadással szerezték vissza a protestans egyház megalapítói az Isten

számára s egyedül az ő számára azt a fenséget és azt a hódolatot, a melyet az új keresztény pogányság a Teremtőtől elvonva a teremtményre ruházott. De a legszebb érmeknek is megvan a maguk viszályuk. A reformnak ez a rideg szellemissége, bármily igazoltnak is tetszett elvileg, folytonosan a legélesebb bírálatra adott okot. Nem egyszer hallottátok, hogy a protestans isteni tisztelet hideg; hogy a reformált kegyességből hiányzik az éltető melegség; hogy az az Isten, a kit protestánsok imádnak, igen elvont; az a törvény, a kötelesség s nem a szeretet Istene s igen távol van az embertől, a kitől ez reszket s nem mer hozzá közeledni.

Való, hogy a reform mind azt a nagyságot és jóságot, a melyeket a kijelentés Istennek tulajdonít, a Jézus Krisztusra ruházza. A közvetítők legióit, az Örökkévaló házának megszámlálhatatlan szolgálait, a kiknek kegyessége a középkorban a mennyei udvart eltöltötte, leszállítván a magok közbenjárói tisztéről, a Krisztusban összpontosítja mindazt a kegyességet, a mely addig szétszórva volt az Örökkévaló szolgálainak legjelesebbjein és arra hívja fel a hiveket, hogy egyedül a Krisztus által közeledjenek Istenhez, a nélkül, hogy más közbenjárókat keresnének. De a midőn a protestantismus ily módon megtisztította a keresztény eget a hamis istenektől, a kik az egyedül való Isten helyét elfoglalták: vajjon kikerülte-e mindig azt a veszélyt, a melyről szólunk? Nem adott-e némely egyházában oly fontosságot az Istenről és a Krisztus isteni természetéről való theologiai szemlélődésnek, a mi által a vallásból egy elvont és tudományos dogmatikát csinált, a melyet a hivek elmondanak a nélkül, hogy értenék és a melyben az istenség úgy el van zárva a magas methaphysika hármasság köze, hogy tényleg megközelíthetetlen az emberre nézve. És a mikor a kegyesség ezt az dogmatismust megtámadta: a protestans egyházak nem estek-e a második szélsőségbe? nem tették-e helyébe azt a kegyességet, a melyben a Krisztus ember-volta oly mindent magába foglaló helyet nyert, hogy bizonyos tekintetben az égi Atya is áldozatul esett neki és a mely felfogás mellett a világegyetem legszentebb titkaival is úgy bántak el, mintha azok csak egyes szövetkezetek apróbb érdekei lennének.

A keresztény kegyességnek mindazok az irányzatai, a melyeknek felváltva magas röptüket szintúgy, mint lehanyat-

lásukat a történelem mutatja, a mi modern kereszténységünkben is megtalálhatók. A kereszténység nagyobb része napjainkban is a szentek és ereklyék tiszteletében buzgólkodik az élő Isten tiszteletének rovására. Nálunk is a mi kortársainknak egy nagy száma, a kikenél a vallás inkább az ész, mint a szív dolga, az Isten mindenütt jelenvalóságát tisztán elméleti meggyőződésnek, elvont igazságnak tarja, a nélkül, hogy annak reájok hatása lenne. Tudják, hogy Isten létezik, hogy mindenütt jelen van, mivel nekik ezt tanították, mivel az istenség szerintök is magában foglalja ezt a mindenütt jelenvalóságot; de nincsenek az által áthatva; úgy élnek, mintha Isten nem léteznék, nem érzik azt magukban és maguk körül. Nincs semminemű érintkezés Isten és közöttük. Ez az Isten, a kit mindenütt jelenvalónak hirdetnek, tényleg nagyon távol van tőlük.

Közöttünk is egy bizonyos kegyességgel való pajzánkodás, egy bizonyos beteges mysticismus, a mely a világegyetemet egy kisedd kápolnává zsugorítja, igen gyakran elaltatják a lelkeket a maguk meleg virágházuknak kábitó illatárjában és azt az imádást, a mi egyedül az Istent illeti meg, az ember Jézus javára foglalják le.

De bármily sajnósak legyenek is a keresztény kegyességnek ezek az ellentétes tulhajtásai, jól vigyázzunk és ne vonjuk kétségbe azt, hogy a vallásos életnek mindezekben a nyilvánulásaiban az igazságnak elemei vannak. A múlt története és a tapasztalat azt tanítják nekünk, hogy minden gondolatban, minden rendszerben, a melyben a hozzánk hasonlók egy nagy száma a maga részére vigaszt, reményt és erkölcsi erélyt talált, az igazságnak legalább egy csillama megvan. És mi hasznunkra lenne a történelem, a megszerzett ismeretek összehasonlítása ha azok által ezeket a részletes igazságokat nem tudnók mind nagyobb mennyiségbe csoportosítani, egyiket a másik által kiegészíteni s ily módon nem tudnánk belterjesebb, gazdagabb és tökéletesebb vallásos élethez jutni? A vallásos haladás másként meg nem valósítható.

Tanuljunk meg e szerint mind inkább és bensőbben érezni Istennek működését a világban és mibennünk, a helyett, hogy lenézzük és kiesinyeljük vagy elkárhoztassuk a kegyességnek a mienktől különböző formáit. Közeledjünk minél inkább Istenhez, hogy ő is minél közelebb jőjjön hozzánk. Ne kevesbitsük,

ne korlátozzuk Istennek a világban való kijelentését, ne dugjuk be füleinket az Örökkévalónak egyetlen visszhangja előtt se az alatt az ürügy alatt, hogy mi egyenesen és közvetlen csak az ő hangját akarjuk hallani; mert a mi az Örökkévaló kijelentését minden más kijelentéstől, a mely egyes véges teremtményektől is jöhet, megkülönbözteti, épen annak egyetemességében és abban áll, hogy az kimerithetetlen.

Abból a tényből, hogy az egyház visszaélt a szentek és ereklyék tiszteletével, hogy a kevésbé mivelt és az evangeliumot csak felületesen tanulmányozó keresztények egy igen nagy száma azt a tiszteletet, a mely eredetileg azon embereknek tulajdonított, a kik e földön a legjobbaknak és legszentebbeknek tüntek fel, anyagiás polytheismussá alacsonyították le, ebből a tényből ne vonjuk azt az igen helytelen következtetést, a mit a protestansok is régen gyakran megtettek, hogy megtagadták Istennek ezen legtisztább és legszentebb teremtményeiben nyilvánuló kijelentését. Az isteni munkásságnak, az Örökkévalónak a világban való kijelentésének lehet-e tévesebb korlátozása, mint azt egyedül és kizárólag a bibliába, egy könyvbe szorítani, a mely legyen bár mily nagyszerű, több száz év óta már zárva van? Avagy nem igazolatlan módon való korlátozása-e az Isten beszédének az a feltevés, hogy azt Izraelnek egy néhány kiváló prófétája és a názárethi Jézus nekünk teljertartalmulag kijelentették? Egy valóban kegyes és a Krisztus szellemétől áthatott lélek — azon Krisztus szellemétől, a ki mindenütt, a mező liliomaiban, a samaritán felebaráti szeretetében vagy a kánabeli nő hitében érezte a mennyei Atya jelenlétét — a Krisztusnak egy valódi tanítványa, mondom, megtagadhatja-e azt, hogy ő az Isten szavát hallja akkor is, a mikor e szó nem zsidó vagy aramiai nyelven hangzik? A nélkül, hogy az Isten atyaságát megtagadnók, elfogadhatjuk-e azt a tant, hogy az Örökkévaló Mózes vagy Eliás előtt soha sem szólott az emberekhez, hogy minden gondját egy kicsiny sémi törzsre szorította, kívül hagyván kijelentési munkásságából az emberiségnek nagy többségét és hogy ezen naptól fogva, a mikor a jeruzsálemi papok a gyalázatos keresztfára feszítették azt, a kiben kiválóan kijelentette magát, megszűnt szólni az ő bánatba merült és lesújtott teremtményeihez? Maguk a reformatorok nem ismerik-e fel, a szt.-lélek benső bizonyágtétele

mellett, hogy magában az ember szívében van a hitnek legfőbb megpecsételése, az igazságnak egyedül eredményes bizonyítéka? Ez által nem azt hirdették-e, hogy az isteni kijelentés a Golgothán nem végződik be teljesen, hanem hogy az folytatódik a tiszta lelkiismeretben és az Isten iránti szeretettől áthatott szívekben?

Ha ez így van — s ki merné ezt vitatni? — miért ne ismernők el az isteni kijelentés eszközeinek azokat a legjobb, legbölcsebb, legtisztább s nem félek kimondani, legistenibb embereket, a kikben az Örökkévaló magát szintén nyilvánvalóvá tette? Miért ne keresnők az útát Istenhez közeledni az által, hogy ezekhez közeledve, igyekezzünk az ők szellemüket, melyet ők az Örökkévalótól nyertek, elsajátítani? Mert ne felejsük el, hogy ezek a nagyobb szellemek mindazt, a mi bennök jó és isteni, nem maguktól vették, hanem az Istentől nyerték. Óvakodjunk a szenteknek isteni tiszteletet tulajdonítani, a bálványimádásra való hajlamtól, a babonából származó gyakorlati materialismustól; de ne idegenkedjünk a szentekkel való érintkezéstől, tanuljuk meg tőlük azt a fensőbb életet, a melyet ők éltek s a mi minket is közelebb visz Istenhez. Igenis, ezek közbenjárók Isten és közöttünk, vegyük igénybe az ők segélyeket, felhasználva a mi üdvünk munkálására mindazt, a mivel az Örökkévaló őket megajándékozta, hogy az emberiség javára közkincsese tegyenek; de nehogy az Urral azonosítsuk, kik csak az ő szolgálói.

Mindenütt, a hol egy igazság hirdettetik, mindenütt, a hol a lélek égi szárnyalásra indittatik, mindenütt, a hol a jog győzedelmeskedik, mindenütt, a hol a világosságnak egy sugara a sötétséget eloszlatta, mindenütt, a hol egy lelket az önzetlen szeretet megszentelt, mindenütt, a hol az önfeláldozásnak szelleme az önzésen felülkerekedett — ott mindenütt az Isten munkálkodik, ott mindenütt ő jelenti ki magát. És hirdesse bár ezt az igazságot Platon, valósítsa meg ezt a jogot Akbar, gyakorolja ezt a szeretetet és hajtsa végre ezt az áldozatot egy Budha, vagy egy Krishna, azokat egyaránt úgy kell tekinteni, mint mennyi szózatát Istennek, a melyek az emberiség javára szolgáltak s kell hogy a mi javunkra is szolgáljanak. Mert a Krisztus iránti kegyességünk az által nem fog hiányozni, hogy mindazokat, a kiket az isteni Ige ihletett, körülte csoportosítjuk, mint

a hogy a csillagok követik a napot, de hiányos lesz Isten iránt tartozó kegyességünk, ha jótéteményeit nem ismerjük el és nem figyelünk szavaira mindenütt, a hol az hangzik.

Ha az Isten mindenütt jelenvalósága ránk nézve nem üres szó, nem egy metaphysikai formula, a melynek értelmét nem tudjuk felfogni, lehetetlen nem éreznünk azt a kötelezettséget, hogy minden dologban Istent keressük és őt mindenütt felismerjük. Minél inkább fejlődik és nemesbül a vallásos élet, annál inkább éreznie kell az embernek, hogy az Örökkévalóval mindenütt viszonyban van, mivel az Örökkévaló mindenütt van. A kegyes lélekre nézve Isten jelenti ki magát a gyenge fűszálban, mely a tavaszi nap első sugarára a földből kibujik azon életerejénél fogva, a mely azt élteti, szintúgy, mint az ocean fenséges hullámaiban, vagy az alpesi tájképek nagyszerű összhangjában. Az emberre nézve, a ki az Örökkévaló szavára hallgatni tud, ő beszél a sinai menydörgésben szintúgy, mint az aranykalászkokat ringató szellőben. Ő jelenti ki magát a zivatarban, a mely a változtathatlan isteni akaratuak engedelmességedve, pusztitni látszik, valamint a déli nap melegének és fényének mosolyában, a mely termékenységet áraszt el a földön. A hívő lélekre nézve ott van Ő abban az egyszerű fakeresztben, a mely a földi élet törekenységét és a szeretet által tolmácsolt önfeláldozás isteni nagyságát hirdeti, szintúgy, mint a templomban, melynek ívezetei és oszlopai csudálatra méltó symphoniában ismétlik a letűnt nemzedékek kegyes sohajait és buzgóságát. A ki a Láthatatlant látni és az Örökkévalót érezni tudja, megtalálja a madár reggeli dalában szintúgy, mint a haldokló imájában. Ott van az mindenütt, a hol élet, a hol szeretet, a hol sohaj van; mert csak általa van élet.

De nem az a fődolog mindezeket tudni, s mondanunk magunkban: „igen, ez igaz“, vagy „ennek igaznak kell lenni“. A fődolog az, hogy Istennek ez a mindenütt jelenvalósága legyen reánk nézve élő valóság és annál bensőbb viszonyba lépünk Istennel, minél inkább érezzük az ő jelenlétét a természetben, az emberiségben és saját magunkban. De hogy erre jussunk, akarnunk kell azt, hogy megvalósítsuk az Istennel való ezt a benső viszonyt, keresnünk kell őt; a mint ezt elmélkedésem alapjául szolgáló ige oly szépen kifejezi, ha azt akarjuk, hogy Isten hozzánk közeledjék, nekünk kell hozzá közeledni.

Kétségen kívül erre nézve is, mint minden más dologra nézve, az emberek nagyon különböznek egymástól. Némelyekben sokkal inkább ki van fejlődve a vallásos élet iránti természetes hajlam, mint másokban; némelyek az isteni mindenütt jelenvalóság ilyen nyilvánulásai iránt fogékonyak, mások nem. De bármilyenek legyenek ezek a különbségek, melyeknek okai értelmünket felülmulják, mindnyájunknak kell keresni Istent elmélkedéseink, imáink, tapasztalataink által, hogy valósággal megtalálhassuk, azaz, hogy vele benső viszonyba lépjünk és benne megizleljük az életnek azt a teljességét, a mely a vallásos léleknek ereje és öröme és a mely itt alatt az örök életnek záloga.

Az emberi természet úgy van alkotva, hogy azok a legédesebb örömei, a melyeket saját igyekezetével szerzett meg. A munka szent törvénye az, hogy a valódi szerencse — nem az, a mely a gazdagságból vagy érzéki gyönyörből, hanem a mely igazán érezhető bensőleg — egyenes arányban álljon annak megvalósítására fordított erélylyel. Egy bizonyos módon mindnyájunknak meg kell nyernünk Istent, nekünk magunknak mind többet és többet el kell sajátitanunk saját igyekezetünk és tapasztalatunk által az Örökkévalótól. A könyvnélkül betanult lecke, tudományos tantételek, minden vizsgálat és személyes meggyőződés nélkül elfogadott vélemények — ezek soha sem fogják megszerezni számunkra azt a benső vallásos életet. Hogy vallásunk élő legyen, az életből, saját tapasztalatunkból kell annak fakadnia. A tékozló fiú saját nyomorúsága, saját lelkiismereti furdalásai, saját szenvedései által jobban felfogta a mennyei Atya jóságát és szeretetét, mint a példabeszédbeli idősebb fiú, a ki mindig atyja oldala mellett élt, de nem tudta magáévá tenni a szülői indulatot.

Ily módon aztán vajjon megtudjuk-e fogni az Istent? Eljutunk-e ez úton odáig, hogy egy napon így szólhassunk: „most már ismerem az Istent, beláttam az istenség mélyéig, többé nem titokszerű rám nézve“. Bizonyára nem. A mely mértékben fog fejlődni és tisztulni vallásos életünk, abban a mértékben fog gyarapodni az egész emberiségről való tapasztalatunk, a mint ezt beszédem bevezetéseül így felmutatni igyekeztem. Belátjuk, hogy az ember minél többet tanul, minél többet tud, minél több isteni kijelentéshez jut, annál inkább arra a meggyőződésre jut, hogy Isten minden értelmet, minden meghatá-

rozást felül halad, hogy ő a Végetlen, az Örökkévaló, a Kimerithetetlen, a ki felette van minden képzeletnek és minden szemlélődésnek. Meghajlunk gyengeségünk érzetében s mint a próféta hajdan, megtanuljuk azt, hogy Istent szemtől-szembe senki sem láthatja meg élve és imádni fogjuk az Örökkévalót, a Mindenhatót, a megfoghatatlan Fővalóságot, a ki elrejti ugyan magát előllünk, de a kitől származik az erély és az élet az egész mindenségben.

Azonban távol attól, hogy kétségbeesnénk a miatt, hogy mind inkább belátjuk tehetetlenségünket az Istennek megismerésében, ellenkezőleg arra a meggyőződésre jutunk, hogy habár az istenség lényege abban a mértékben távolodik el tőlünk, a mely mértékben megfogni igyekezünk, az élő Istennek ez a buzgó keresése az ő kijelentéseiből mindazokat feltárja előttünk, a melyeknek felfogására elég fógékonyak vagyunk és azt cselekszi, hogy mind bensőbb viszonyban éljünk vele. Szükséges-e a nap benső alkotását ismerni azért, hogy megferedjünk világosságának sugaraiban és hevétől megmelegedjünk? Tudjuk, hogy ezek a világosság sugarak, a melyek nélkül a földön semminemű élet nem fejlődne, a napból ömlenek ránk. Ez elég arra nézve, hogy áldjuk azt a sok jótéteményt, a melyet számunkra megszereznek és a midőn az égitest hatása alatt az életet magunk körül és magunkban megnyilatkozni érezzük, nem kérdezzük, hogy miért van a nap, sem azt, hogy minő vegytani összetételből áll, mert e nélkül is lelkünk mélyéig hálások vagyunk az abból származó jótéteményekért. A gyermek nem képes atyjának okoskodását, vagy számításait megérteni, nem tud határozott fogalmat alkotni magának értelmi tehetségéről és azokról az indokokról, a melyek őt cselekvésében vezetik, nem kérdezi azt sem, hogy mi atyjának énje, benső mivolta. Csak azt tudja, hogy ez a lény az ő atyja, mivel az ő bölcsességének köszönheti mindazt a jót, a melyet élvez, mindazt a gondosságot, a melyben részesül és keblére borul, szereti és áldja őt, jöllehet a szülői szeretet titkát nem ismeri.

Ez a viszonya a vallásos léleknek Istennel szemben. Mindenütt felismeri őt, érzi, hogy mindenütt él, ezért szereti és áldja és ezt cselekedvén, híven követi a Mester példáját, a ki mindenkinél inkább érezte Istent magában. Tudja, hogy ha az Isten országának tagja akar lenni, olyannak kell lennie,

mint a kis gyermekeknek, a kiket Jézus magához hívogatott, szelid és alázatos szívűnek, a ki érzi gyarlóságát és lelki szegénységét.

De ugyanekkor arra is igyekszik, hogy a Jézus példája s minden nagy hívő példája szerint szüntelen összeköttetésben éljen ezzel az istennel, kinek munkásságát mindenütt látja. Senki annyira nem érezte Isten mindenütt jelenvalóságát, mint Jézus. A másodrendű indokokat, a melyekre a tudomány vezet, mellőzve, Jézus egyenesen az első indokra támaszkodott és a mint szüntelen kereste Istent, a mint ingadozás nélkül közeledett az ő mennyei Atyjához elmélkedés, ima és a szeretet gyakorlása által, megtalálta őt mindenütt, a mező lilomában szintűgy, mint a szegény özvegynek fillérében, a melyet ez a szegények ládjába vetett, saját szívének tisztaságában szintűgy, mint a földbe hintett magban, a melynek el kell rothadnia, hogy gyümölcsöt teremjen, Galilea virágzó mezein szintűgy, mint a golgothai kereszten, a melyen lelkét az ő mennyei Atyjának kezeibe ajánlotta.

A midőn arra buzdítunk titeket, hogy közeledjete Istenhez mindenütt, a hol az isteni tevékenységnek bármily csekély jele nyilatkozik, teljesen meg vagyunk győződve, hogy ezzel nem vagyunk hűtelenek a Jézus szelleméhez, a ki arra tanított, hogy keressük és szeressük Istent teljes szívünkkel. Némelyek talán a modern keresztények közül, a kik inkább a betűn, mint a szellemen csüngtek és a kik nagyobb súlyt helyeznek most is az ő személyét illető theologiai szemlélődésre, mint tanításaira, hűtelenséggel fognak vádolni iránta. Azonban mi tudjuk a lélek benső bizonyágtételénél fogva, hogy ez a szemrehányás alaptalan. Mi teljesen megvagyunk arról győződve, hogy Krisztussal közösségben vagyunk, a mikor az alapigével intünk: „*Közelgessetek Istenhez és ő közelget hozzátok*“.

Közelgessetek Istenhez, a ki a természetben uralkodik annak legkisebb, valamint legnagyobb jelenségeiben; közelgessetek Istenhez, a ki a törvény és kegyelem, a lelkismeretfurdalás és szégyenérzet, valamint a híven teljesített kötelességből származó lelkimegnyugvás által szól hozzátok; közelgessetek Istenhez, a ki a Jézus Krisztus által szólott hozzátok és szól most is minden bölcs, minden nagy elme, minden nemes lélek, minden önfeláldozás által. Közelgessetek Istenhez, a ki sorsunkat intézi; tanuljátok meg érezni Őt magatok körül és magatokban, a kis

gyermek bölcsőjében, ki mosolyog az életnek, valamint szereteteink haldokló ágya mellett, a kiket a halál hozzá hív. Mindenütt, a hol az Isten munkássága el van rejtve előttetek, keressétek kétszeres hévvel, közelgessetek még inkább hozzá. Ha nem tudjátok megfogni, a ti hibátok; mert a valóban kegyes lelkek tapasztalata azt bizonyítja, hogy mindenütt jelen van. Tegyetek újabb kísérletet hozzá közeledni és Ő is hozzátok fog közeledni és megáld titeket; és a ti kételyetek bizalomná változik, fájdalmatok megszentelődik, aggodalmatok megszűnik; mert benne van az élet most és mindörökké.

(Francziából.)

FERENCZ JÓZSEF.

Tordai diákok színi előadása 1713-ban.

I.

A „Vir Regius“ szerzője és első előadása.

Az 1707—1710. évek folyamán a feldult Torda és Aranyosmenti székelyfalvak csaknem mind üresen állottak. A lakókat kiölte a háború és pestis, részint szekérre kapva elmenekültek Rákóczi hadaival a messze Tiszamellékre.

Annál mozgalmasabb életet látott a Torda melletti sík mezőség. Ős időktől fogva a Keresztesmező volt fő gyülekező helye az erdélyi hadaknak. Most hol kurucz, hol labancz csapatok ütötték fel a ligetes erdők szélén hadi sátraikat. A környék földhöz ragadt szegény népe, kik otthon maradtak, mert nem volt mit félteniök, ki-kijárt a táborra s haszonért vagy kényszerűségből kedvét kereste a szilaj hadfiaknak. A tisztek tetszését leginkább a bányoni mester nyerte meg, ki szép énekével és tréfás verseivel nem egy hosszú nap unalmát verte el. Bányon mindjárt ott fekszik a Keresztesmező déli szélén, Tordával átellenben. Az iskola e háborus időben szünetelt: a költői hajlamu mesternek tehát elég ideje volt a táborban az ott megfordult nemes urak közt a mindennapi megélésen kívül közelismerést, sőt némi hírnevet is szereznie.

Mihelyt a hadak leszálltak, a tordai nemesség is visszatért az önkénytes száműzetésből. A leégett város kezdett ismét kiemelkedni hamvaiból. A város közepén a romban álló iskola mellé fa-kamarák kezdtek épülni az aranyosszéki patronusok segélyével, hová a tanulók ideiglenesen meghuzódjanak. Az új iskola vezetésére 1711. apr. végén mestert kértek a kolozsvári consistoriumtól, de e mester mihamar hűtlenné vált hozzájuk a torockó-szentgyörgyi nyugalmasabb parochia kedvéért. A tordai nemes urak ekkor a környéken néztek szét s 1711 végén a híres bányoni mestert, *Dersi Simó Istránt* hozták be a tordai iskola rektorának.¹

¹ „E Scholae Bagyoniensis Rectoratu, vir. H. Dnus Stephanus Simo Dersi (apud omnes bellicos officiales in Campo Crucium superioribus annis

Dersi Simó (Simon) István, a városfalvi unitárius pap fia, 1680 táján született. Alsóbb iskoláit szülőföldén s talán Tordán végezte, hol az esperes, Dersi Simon Pál, rokona volt, kitől nem sok jót tanulhatott. 1699-ben, mikor Pál uramat a visitatio felfüggesztette egy ideig hivatalából részegeskedés miatt,¹ Istvánt már Kolozsvárt látjuk, hol az unitárius főiskola seniorának följegyzései közt febr. 7-ik napjáról a következők állanak az ifjú novitius és két társa felől: „expleta frequentatione in numerum studiosorum recipiuntur“. Gyenge alapja lehetett, mert ugyanott arról is értesítenek, hogy a frequentatio, vagyis a diákságra való készület idejét reá nézve két hónappal meghosszabbították.²

Ugyancsak a senior feljegyzéseiben az ifju diák több apró mulasztása is meg van örökítve. Május 16-án elvonnak 12 denárt a heti járulék és divisió reá eső részéből, mert mint kirendelt felügyelő (oconomus) nem ült állandóan az iskola kapujában. Május 30-án megint 6 dénárt vonnak le, mert fésületlen hajjal látták a templomban.³ Mentségére annyit hozhatunk fel, hogy két Dersi István is lakott ekkor a collegiumban: e birsággal lehet hogy a másik tanulónak hányagságát sujtották.

1701. márcz. 1-én Tordára utazott egyik földijével, Musnai Istvánnal; 3-án tértek vissza. 1702-ben sept. 12-én érkezett meg a nyári vacatióról. 1703. apr. 16-án jő meg valahonnan.⁴ Csakhamar rektornek, azaz mesternek nevezi ki a szent consistorium, de vonakodik elfogadni e megbizatást. Talán titkosabb magán ügyei tartoztatták őt vissza Kolozsvárt. Hogy félszeg helyzetéből meneküljön, május 19-én engedély nélkül Tordára ment, hogy megnyerje paprokónának közbenjáró pártfogását. Még az nap visszatért a collegiumba s ezzel azt nyerte, hogy tanárja Szaniszló István, ki tordai születésű lévén, az ottani pappal jó ismeretségben lehetett, nem törölte ki az engedetlen diák nevét a tanulók sorából, hanem némi megintés után visszafogadta. Különösen azt kötötte lelkére, hogy Illyefalvi István házáat és majorját ne látogassa s az Illyefalvi családjával ne tartson ismeretséget ezután.⁵

campizantes nominatissimus) translatus est pro Rectore Scholae Tordensis“. *Uzoni Fosztó István*: Historia Ecel. Unitariorum. Tom. I. 397.

V. ö.: „Dersi Simó István bágyoni oskolatanitóságából vitetett be. Versezetei által nevezetes volt a Keresztesmezőn táborozó hadi népek előtt“. *Székelly Sándor*: Unitár. vallás tört. 181.

¹ Lásd Benzédi G. cikkét: Tordai unitárius papok. Ker. Magvető. XXIII. 91.

² Fasciculus Rerum Scholast. III. 45.

³ Fasc. Rerum Schol. III. 50. 51.

⁴ U. o. 82. 103. 111.

⁵ 1703. 19. Maj. Stephanus Dersi a Sancto Consistorio ad officium Rectoratus ordinatus est superioribus diebus, sed ipse nolens abire, cum hic nullo modo potuit se defendere, confidens in gratia R. Pauli Dersi Thor-dam profectus est, et eodem die rediit, quare Cl. Szaniszló nomen illius e

Igy még két évet tölt el hősünk Kolozsvárt, de e két évet gyakori peregrinációval kellett megszakítania. 1703 sept. 13-án küldik ki először a vidékre Solymosi Péter társával együtt, oct. 3-án visszatérnek. Oct. 27-én a senior följegyzése szerint: „Admittuntur *duo neutralistae* Steph. Dersi et Joh. Fodorházi“. Nov. 24-én: „Recipiuntur Steph. Dersi et Joh. Fodorházi, quibus utrinque terni imponuntur menses.“¹ Ugy látszik, segélyt gyűjteni jártak a diákoknak, kiket részben a városi polgárság, részben a módosabb vidéki nemesség látott el élelemmel. De nem volt valami tulságosan lelkiismeretes Dersi az adományok fölszedésében. Dec. 25-én megbotránkozva jegyezik fel róla, hogy a karácsonyi kántálásnál a részére kijelölt utczában némely házat elhagyott, a mi szokatlan volt diákjainknál abban a szűk időben.²

1704 ápr. 12-én azért büntetik meg a vén diákot 31 denárra, mert semmi gondja sem volt a magyar szót véletlen kiejtők megbüntetésére. (*Depositio plagae.*) Junius 30-án halászni ment Dersi Sámuellel. Mind a fogott halat, mind hálójukat elvették tőlük a határban leselkedő kuruczok. 1705 jan. 2-án peregrinálni megy e társával, 6-án térnek vissza Kolozsvárra. Jan. 17-én nagy megtiszteltetés éri: az etymologisták osztályában collaboratorrá, azaz köztanítóvá teszik. Febr. 14-én pedig Ferenczi Dávid másik „veteranussal“ együtt cursornak, postának választja meg a diákság valami fontos és sürgős ügyben.³

Nemsokára ismét rektori kinevezést kap s most már készségesen el is fogadja: 1705 május 1-től fogva ő a bányoni mester.⁴ Két év előtti szívügyét, ez alatt, az idő rendezte: az Illyefalvi leány férjhez ment; ő pedig oly községben vállalt tanító i hivatalt, a hol a rektornak nem volt szabad megházasodni abban a régi időben. E lelki állapot magyarázza meg a következő néhány zajosabb évet, melyet a bányoni mester törekedett lehető legvigabban a kurucz katonák közt eltölteni.

Ennyit találtunk Dersi Simó Istvánra vonatkozólag az egykorú iskolai följegyzésekben. Egy fenmaradt iskolai szinlap még arról értesít, hogy 1700 végén e másodéves diák is részt vesz egy alkalmilag készült karácsonyi színmű előadásán. A

Chatalogo deleri curavit, et januam illius seram applicari. Sed iam idem Clarissimus recepit in numerum simpliciter, adhibitis tamen aliquibus monitionibus. Ne scilicet Aedes et villam Steph. Illyefalvi frequentet, neve cum familia illius aliam habeat societatem. *Fasc. Rer. Schol. III. 112.*

¹ U. o. 118. 119.

² U. o. III. 122.

³ U. o. III. 127., 130., 139—141.

⁴ *Fasc. Rer. Schol. IV. 29.* Benczédi Gergely közlése szerint. Lásd *Ker. Magv. XXIV. 19.*

század békés befejezésének örömeire mutatták be e darabot a decz. 13-iki examen alkalmával s másodszer az év utólsóelőtti napján az ország kormányzójának, gr. Bánffy Györgynek s számtalan főrendű nemesnek jelenlétében adták elő a piactéri főiskola új épületében.¹ Papi vagy inkább rabbinusi szerep jutott belőle Dersi Simó Istvánnak Szentkirályi Tamás nevű társával együtt. E második fényes előadáson 36 diák vett részt 15 római és zsidó szerepkörben; haton kettős szerepet is vittek.

Ugyanez intézetből lépett ki 1680 tájt tordai Felvinczi György, ki 1696-ban Leopold császártól engedélyt kért világi szintársulat alapítására. Simó István tehát nem érte már Felvinczit a kollegiumban; de bizonyára az ő példája lelkesítette s vitte őt is a költői pályára.² Épen úgy, mint Felvinczi s mint a korabeli mesterek legtöbbje, hangzatos magyar rithmusu s néha classicus utánzatu versekben törekedett megnyerni a hatalmasok kegyét. Bágyoni mester korában is épen úgy, mint Felvinczi, a régi hegedősök módjára mulattatta a Keresztesmezőn táborozó nemességet. S ugyancsak Felvinczi példájára, ő is komédiákat irt versekben, melyeknek előadását tehetségesebb tanítványainak betanította.

Nem lehetetlen, hogy már a táborban is adott elő ily darabokat. A kuruczok közt napvilágot látott „*Actio Curiosa*“ megengedi e föltevést s a seregben magában is akadhatott nem egy vállalkozó, ki enyedi vagy kolozsvári diák korában lépett már néző közönség elé s az életrevaló bágyoni mestert költői szándéka kivitelében elősegithette. Annyi bizonyos, hogy a mint beköltözött Tordára, új hivatala tisztos voltát szem előtt tartva, felhagyott a könnyüvéru tréfákkal s magát a szent könyvet vette elé, hogy abból formáljon kegyes játékokat, melyeket ügyesebb tanítványai az okulni vágyó tordai nemességnek évről évre bemutassanak.

Szükséges volt, hogy ily módon is keressék kegyét a tehetős polgárságnak, mert a tordai iskola nagyon is rászorult akkoriban a pártfogó támogatására. Alig nyitották meg ujjalag 1711-ben, csapatostul jöttek a székelgyföldről a háborus időkben otthon rekedt tanulók, kik a szintén túltömött kolozsvári két unitárius gymnasiumban meg nem fértek volna. Tordán Simó igazgatósága alatt 80-an felül emelkedett néha csak a tógás diákok száma is, a mi egy romladozott iskolához képest elég szép szám s még szebb lesz, ha meggondoljuk, hogy a tanulók nagy részét a város maga látta el. Nemcsak az egyház és a

¹ Fasc. Rer. Schol. III. 78.

² Érdekes, hogy mint Simónak, Felvinczinek is megvolt a maga feltűnést keltő szerelmi kalandja iskolai életében. Csakhogy a könnyelműbb Felvinczi botrányig vitte, ezért carcerbe vetették s később súlyos büntetéssel lakoltatták érte.

közül. Megtelének pedig mindnyájan szentlélekkel és kezdének szólni más nyelveken, a mint a szentlélek ad vala nekik szólniok“.

Ime, ker. hivek, a szentlélek kitöltésének, az egyszerű tanítványok apostolokká való felavatásának nagyszerű története. Megragadó esemény ez; méltó arra, hogy vele e szent ünnepnapon komolyabban foglalkozzunk. És a midőn az első pünköst ez emlékezetes történetén magasztos gyönyörrel telik el lelkünk, önként jó ajkainkra a kérdés: vajjon a szentlélek működése csak egy meghatározott időre, térre és csak bizonyos kiváltságolt személyekre szorított-e?

A világtörténelem fényes lapjai, az egyesek és nemzetek életének ottan-ottan kimagasló eseményei, az önfelá'dozó szeretetnek, a közügyek iránti érdeklődésnek minden időszakban való fenséges megnyilatkozásai arról tesznek bizonyosságot, hogy a szentlélek munkássága folytonos, egyetemes, mindenekre kiterjedő, mint a mily egyetemes és örök maga az isteni gondviselés. Nekem tehát az a meggyőződésem, hogy a szentlélek nem csak az apostolokban volt munkás, hanem munkás lehet bennünk és általunk is. Munkássága nézetem szerint abban nyilvánul, hogy:

1. Lelkesíti szívünket.
2. Más nyelveken, más szellemben szólaltatja meg ajkainkat.
3. Nemes tettekre buzdítja akaratunkat.

Jertek ker. hivek s az alatt, míg a szentlélek munkásságáról szívem teljességéből s a legjobb akaráttal igyekszem szólni előttetek, ajándékozhatok meg szíves figyelmetekkel.

I.

Kétségtelenül igaz az, hogy minden erőnek, eszmének vagy gondolatnak meg van a maga hatása a természeti és lelki világban. De nem kevésbé igaz az is, hogy ugyanannak az erőnek, eszmének vagy gondolatnak más és más hatása lehet a különböző viszonyok és emberek szerint. Állításom igazolására példát hozok fel. Ki ne tapasztalta volna, hogy az áldott nap egyaránt szórja termékenyítő sugarait az egyes szántóföldekre és mégis nem azt látjuk-e, hogy míg az egyik gazda földjén dús kalá-

szokat ringat a szél, a másikén a szegényes termést is gyom és dudva veri fel? Ki ne tapasztalta volna, hogy egy kis virágnak, mely szinpompája- és kellemes illatánál fogva elég alkalmas szemünk, szívünk gyönyörködtetésére, mily különböző becse és értéke van a különböző érzésű emberek előtt? Az egyik észre se veszi, figyelemre se méltatja, vagy gondatlanul eltapossa; míg a másik örömet lehajol hozzá, gyöngéden lesza-kitja, odatűzi a szive fölébe s hosszasan elgyönyörködik Istennek e kedves alkotásában. A haza eszméje egyike azoknak az eszméknek, a melyek leginkább föllelkesíthetik a szivet s tette buzdíthatják az akaratot s mégis, mikor e hon, e közös édes anya szenved s áldozatot kíván: gyermekei között nincsen-e elég háládatlan szívü? Miért van ez? Azért, mert valamint az eső és napsugár termékenyítő ereje csak a gondosan megműveft talajon teszi dussá a vetéseket: úgy a legszentebb eszméknek, gondolatoknak is csak a nemes és tiszta lelkekre lehet üdvös hatása.

Igy vagyunk a szentlélekkel is ker. hivek. Meg vagyunk győződve arról, hogy a szentlélek, mint Istennek ereje, jóra vezérlő segedelme ma is éppen úgy lelkesítheti a sziveket, mint hajdan; meg vagyunk győződve, hogy a szentlélek ma is ugyanaz az isteni erő, melyről írva van: „kitöltök az én lelkemből minden testre és prófétálnak a ti fiaitok és leányaitok“; a mely Jézusnak mérték felett adatott s az apostolokat, amaz első pünköst ünnepén, szokatlan lelkesedésre, az evangéliumnak bátor és hathatós hirdetésére ragadta. És mégis, nem kell-e fájdalommal tapasztalnunk, hogy aránylag mily kevesen vannak napjainkban, a kik igazán tudnak lelkesedni? „Mikor az Úr kibocsátja az ő lelkét, megújulnak mindenek és megújítja a földnek színét“: lombot hajt az erdő, virágba borul a mező s „a gerliczének szava hallatik a mi földünkön“; ellenben az emberek között, mint a teremtés koronái közt, nincsenek-e akárhányan, a kik Isten lelkének folytonos érintésére sem ébrednek új életre? Honnan van ez? Talán a megélhetési viszonyok, a létfenntartás küzdelmei nehezebbek, súlyosabbak ma, mint régen? Meglehet; de én nem egyszer tapasztaltam, hogy a kis kunyhóban lakó s mindennapi kenyerét verejtékes munkával kereső szegény sokszor nagyobb buzgóságot tanusított a közügyek iránt, mint a sok vagyonnal biró, fényes palotában élő dúsgazdag.

Honnan van hát? Talán a lelkesedés tárgyai kevesebbek s kevésbé vonzóak napjainkban, mint hajdan? Nem hiszem, mert a történetek könyvét olvasva arról győződtem meg, hogy sohasem volt korszak, mely emberbaráti intézményekben, nagy és nemes czélokot szolgáló erkölcsi és társadalmi mozgalmakban, törekvésekben oly gazdag lett volna, mint éppen a mi korunk.

Tehát ne itt, ne ezekben a külső körülményekben keressük a lelkesedés hiányának igazi okait, hanem keressük ott, a hol valósággal vannak, saját magunkban. Valljuk meg őszintén, hogy oly vágyakkal és gondolatokkal vagyunk eltelve, a melyek kizárják a szentléleknek szívünkre való lelkesítő hatását. Avagy lehet-e szó igazi, nemes lelkesedésről ott, hol a közérdek lelke helyett az önérdek szelleme foglalja el a sziveket? Lehet-e szó ~~szinte~~ buzgóságról, hol a hidegség, részvétlenség, közöny ~~szinte~~ nem engedi lángrollobbanni a szent ügyek iránti érdeklődés szikráját? Lehet-e szó igazi, magasztos fellángolásról, hol a hiúság, fényezés, testi vágyak és érzéki gyönyörök tombolva ülnek diadalmat az egyszerű és szelid erkölcsök romjai felett? Avagy várhatjuk-e reményteljesen, hogy a szentlélek szelid galamb képében reánk szálljon, a mikor mi magunk durvák és szívtelenek vagyunk embertársaink iránt? Várhatjuk-e bizalommal, hogy Istennek lelke, mint egy sebesen zúgó szélnek zendülése, átjárja, felfrissítse benső világunkat, ha mi magunk nem törekszünk arra, hogy új és nemes szellemmel, új és nemes erkölcsi tartalommal töltsük meg lelkünket? Avagy magok az apostolok is, ha amaz emlékezetes pünkösti ünnepén világi gondolatokkal vannak eltelve; ha az egyiket a halászat, a másikat a vámszedés gondja foglalja el: vajjon vehették volna-e a szentlélek ajándékát? Bizonyára nem! ker. hivek.

Azért, ha azt akarjuk, hogy mi is részesüljünk a szentlélek ajándékából; ha azt akarjuk, hogy magasztos lelkesültséget érezzünk a szent és igaz ügyek iránt: mindenekelőtt tegyük tisztává keblünket, tegyük alkalmassá szívünket az Isten lelkének befogadására. Hiszen Péter apostol is előbb megtérésre, újjászületésre, régi bűneinek, vétkeinek elhagyására hívja fel hallgatóit s csak azután helyezi kilátásba számukra a szentlélek ajándékának vételét. Elismerem, hogy a megtérés, az újjászületés munkája szerfölött nehéz feladat, mert sok esetben már csaknem természetünké vált régi rossz szokásoktól és hibáktól

kell megszabadulnunk; nem mondom, hogy ez egy pillanat műve volna csupán, de hát a földművesnek nem kell-e sokszor évekig törődni, fáradni, verejtékezni, míg a tövissel és bogánescóróval benőtt parlagot termőfölddé változtathatja? S mégis örömet végzi nehéz munkáját a várható haszon reményében.

A mi szívünk tövisei, bogánescórói: az önzés, közönyösség, érdektelenség, a nemtelen vágyak és szenvedélyek. E gyomok kiirtásának munkájához kezdjünk hozzá még ma, de aztán folytassuk is lankadatlan kitartással mindaddig, míg teljesen tisztává, a szentlélek méltó templovává tehetjük szívünket. És higyjétek el ker. hivek, hogy munkásságunk szép és boldogító jutalma el nem marad: bételünk mi is szentlélekkel. Érezni fogunk fenséges mámort, magasztos ihletettséget, melylyel a világnak semmiféle gyönyörözete föl nem ér; érezni a jó, nemes és igaz eszméknek, a magasabb vágyaknak és törekvéseknek hevitő erejét lelkünkben; szóval, érezni fogjuk a szentlélek lelkesítő hatását szívünkben s kezdünk szólni más nyelveken, más szellemben, a mint a szentlélek ad nekünk szólanunk.

II.

Bármely eszme vagy gondolat csak úgy válhatik az emberiség közkinésévé, ha egyetemes és örök igazságot foglal magában. Az ilyen eszme vagy gondolat lelkünk örök tulajdonaival rokon s szívünk magasabb vágyaival, szentebb óhajtásaival a legszebb összhangzásban van. Innen van, hogy az ilyen gondolat, mikor halljuk vagy olvassuk, azonnal megragadja figyelmünket, könnyen megértjük azt s esakhamar lelkünk kinesévé válik, bármely nép keblében született is különben. Innen van, hogy az ilyen eszme nem marad egy helység, egy nemzet kizárólagos tulajdona, nem szoritkozik egy ország határaitra. Innen van, hogy az emberiség nagy prófétái, költői, művészei, kik az örök szépet és örök igazat szólaltatják meg műveikben, oly könnyen megtalálják a szivekhez vezető útát.

A Krisztus evangéliumának hitelvei, erkölcsi oktatásai szintén ily nagy és nemes, mindenkit egyaránt érdeklő egyetemes és örök igazságokat foglalnak magokban. Ezért van, hogy a mikor Jézus tanításait a magok hamisítatlan tisztaságukban s igaz lelkesedéssel hirdetjük, mindenkinek a tulajdon édes nyelv-

vén, a sziv és lélek nyelvén szólunk, a melyet bárki is könnyen megérthet.

És kérдем: e magasztos evangéliumi igazságok első hirdetésére és terjesztésére kik lehetnek volna hivatottabbak, mint éppen Jézus közvetlen követői, az apostolok? És mikor lehettek volna alkalmasabbak, mint a püünkösti ihletettséggel pillanataiban? És mi módon hirdethették volna sikeresebben, mintha a régítől eltérő más nyelveken, más és új szellemben prédikálják az új igazságokat? Mert teljesen meg vagyok győződve arról, hogyha Péter apostol a különböző tartományokból összegyűlt népsokaság előtt a Mózes törvényét kezdi magyarázni; ha régi nyelven és régi szellemben azt hirdeti, hogy Istennek egyedül a zsidó nép különös kedveltje és minden más nemzet ki van zárva atyai jóságából; ha azt hirdeti, hogy szeresd honfitársadat, de gyűlöld az idegent: meg vagyok győződve róla, hogy beszéde nem lelkesedést, de éppen gyűlöletet és ellenszenvet támasztott volna hallgatóiban. Neki más nyelveken, más szellemben egyetemes és örök igazságokat kellett hirdetnie, hogy édes visszhangot kelthessen a szivekben.

És ime, a mint megszólal a szentlélek közérthető nyelvén; a mint az igazság meggyőző erejével prédikálja Istennek végtelen jóságát, mely kiterjed az emberiség millióira rang-, nemzet- és valláskülönbség nélkül; a mint hirdeti a Jézus Krisztust, a ki megfeszítettet, de feltámadott; a ki az emberiségnek vezére, tanácsadója, sőt jó barátja, igaz testvére, mert evangéliumában egyetemes testvériséget tanított; a mint hirdeti a szentlelket, mint Istennek erejét, az igazságnak lelkét, a mely szivet tisztít, értelmet világosít és lelket nemesít: a hallgató sokaság arcza kigyul, lelke szent mámmorral telik el s magasztos lelkesültséggel teszi fel a kérdést: „Mit eselekedjünk atyámfiai, férfiak?” S Péter apostolnak megtérésre hívó szavai után mintegy háromezeren megkeresztelkednek azonnal.

Ime az Isten lelkétől ihletett apostoloknak más nyelveken és más szellem által való nagyszerű püünkösti diadala!

E magasztos esemény emlékeitől áthatva, fordítsuk figyelmünket egy kissé önmagunkra ker. hivek. Kérdezzük meg lelkiismeretünket: vajjon az Úrnak ama lelke, a mely más nyelveken, más szellemben szólaltatta meg az apostolokat, munkás-e bennünk és általunk is? Oh bizony, ha egy tekintetet vetünk

korunk társadalmára; ha kutatjuk azokat az eszméket, vágyakat és törekvéseket, a melyek érzelem- és gondolatvilágunkat irányítják; ha vizsgáljuk az egymással való érintkezés kifejezés-módját, hangját, nyelvét: szomorúan kell tapasztalnunk, hogy az emberek nagy tömege még ma is szivesebben hódol a világ, mint az Isten lelkének.

Híszén a közélet intéző köreiben, a tanács- és gyűléstermekben, ma is az az áldatlan hang járja, a mi régen; az érdek-harezoknak és párttusáknak ma is ugyanaz a szenvedélye lobog a vitatkozásokban, a mi az előző korszakokban; vagy pedig — korunk szellemének megfelelően — a kétszínűség sima, behizelgő, alkalmazkodó nyelvén szólnak sokan, nem törődve a szív őszinteségével, a lélek valódi igazaival.

Híszén a hitélet terén ma is vannak képmutatók, a kik benn a templomban az önhietség, az elbizakodottság dicsekvő hangján így imádkoznak: „Isten! háládat adok neked, hogy nem vagyok olyan, mint ama másik felekezeti hívei“, s e mellett künn az életben a vallási villongások áldatlan tüzét szítják a más hitet vallók között.

És vajjon, a mikor mi e szent hajlékban összegyűlve, imádkozásra kulesoljuk kezeinket: a földies vágyak és gondolatok nem zavarják-e meg szent foglalkozásunkat? Vajjon lelkünkől fakad-e imánk és valóban azt érzi-e szívünk, a mit ajkunk elrebeg? Mert ha nem, akkor imádságunk szava nem egyéb, mint: „zengő érez és pengő ezimbalom“; akkor nem „lélekben és igazságban“ imádjuk az Istent.

Avagy a társadalmi élet találkozó helyein az irigység és rágalom nyelve nem törekszik-e beszennyezni a legtisztább jellemet s békés szomszédok, jó barátok közt nem támaszt-e sokszor szakadást, meghasonlást, ellenséges viszonyt?

Pedig lássátok ker. hívek, mennyivel szebb és megnyugtatóbb képet mutatna a társadalom, ha e megszokott, közönséges szólásmódoktól eltérőleg, minden egyes ember más nyelveken, más szellemben, azaz a tiszta szív és önzetlen lélek mindeneket megnyerő, mindeneket egyesítő és mindeneket kibékítő hangján szólana? Mily boldog lenne a családi élet, ha a házastársak a perpatvar, a viszálykodás haragot és gyűlöletet szító hangja helyett a gyöngéd szeretetnek, az odaadó bizalomnak szeliden zengő nyelvén szólnának egymáshoz!

Mily szép és boldogító lenne a testvérek, a rokonok közötti viszony, ha az osztályperek és örökségi versengések által kiélesített ellentéteket az egyetértés áldott lelke simitaná el!

Mily áldott lenne a hitélet, ha a különböző vallásfelekezetek sértő nyilatkozatok helyett a kölcsönös tisztelet- és szeretetnek bizalmát ébresztő nyelvén érintkeznének egymással!

És miért ne lehetne ez így közöttünk ker. hívek? Hiszen az Isten nem az önzésnek, haragnak és boszuállásnak, de az igazságnak, erőnek, szeretetnek és józan elmének lelkét adta nekünk is, mely szívünk érzéseit megtisztítja s ajkainkat nemes szellemben szólaltatja meg. Csak arra legyünk kiváló figyelemmel, hogy az Úrnak eme lelkét anyagi érdekeinkkel, önző törekvéseinkkel és rideg számításainkkal magunkban meg ne oltuk, el ne homályosítsuk, hanem őrizzük meg eredeti fényében és tisztaságában, hogy igazi pünkösii szellem lengjen át, hassa át, teremtsen újjá egész lelki életünket.

Azért ker. hívem, a ki eddig talán a hazugság, az ámitás nyelvén rászédted, megcsaltad embertársaidat, gondold meg, hogy az Isten szivedbe lát s végre az emberek is rájönnek hamisságodra s általános megvetés lesz osztályrészed; hidd el, hogy az igazság és őszinteség útja sokkal rövidebb út s hamarabb elvezet a szerető szivekhez, mint a furfangosság tekervényes ösvényei!

És te, a ki talán a rúgalom, az emberszólás mérgezett nyilaival nem egy sebet ütöttél a becsületes lelkeken, ne feledd, hogy minden jogtalanul okozott sérelem, minden ártatlanul kiöntött könnyesepp az égre kiált boszuért!

És ti hű és igaz keresztények, a kik a szentlélek üdvös hatásának engedve, eddig is fenkölten gondolkoztatok, nemesen éreztetek és szóltatok, őriztétek meg jellemetek tisztaságát továbbra is, hogy általatok terjedjen az igazság, szeretet és béke országa e földön. Én hiszem, ha mindnyájan így érzünk, gondolkozunk; ha mindnyájan ily szellemben és nyelveken szólunk: a szentlélek nemes tettekre buzdítja akaratunkat.

III.

A szó, a beszéd, a lelkesedés bár szép és becses tulajdonai az embernek, de mégsem elégségesek arra, hogy belőlük bár-

kinek is a valódi értékét meghatározhatjuk. „Minden fa az ő tulajdon gyümölcséről ismertetik meg“, mondja Jézus. És ez valóban úgy is van. Mert egy első virágzású fának hasznát, becsét ki állapíthatná meg, a míg gyümölcsét nem látja? Hiszen az időjárásnak egy szeszélyes fordulata, egy éjszakai fagy még virágjában semmivé teheti a várható termést.

A szó, a beszéd, a lelkesedés a mi lelki életünk fájának virágai; e szép virágokban gyönyörűségünket találhatjuk, de mindaddig, a míg gyümölcsökké nem érnek, a míg tettekké nem válnak, biztos következtetést nem vonhatunk belőlük embertársaink jellemére. Mert ki tudja, valamely váratlan körülmény folytán, holnap nem cselekszel-e éppen ellenkezőt azzal, a mit ma szép szóban és beszédben megígérsz? És ki tudja, a sors változó szelének egy hűvös érintésére a következő pillanatban nem lobban-e ki lelkesedésed lángja, mely most kebledet hevíti? Mint a fát gyümölcseiről, úgy az ember valódi értékét tetteiből ismerhetjük meg. A rossz tettek gonosz szivre, a nemes tettek nemes jellemre vallanak.

De hát mely cselekedetek azok, a melyeket nemes tetteknek mondhatunk? Nézetem szerint azok, a melyek tiszta, önzetlen lélekből származva, szent és üdvös célok szolgálatára irányulnak. Mert ne feledjük ker. hivek, hogy nem minden tett, a mit a világ szépnek és jónak nevez, egyszersmind nemes tett is.

Az elorzott kincset hiába teszed le akár a templom oltárára is, gonosz teted nem válik ezáltal nemessé: a cél nem szentesíti az eszközöket. A dúsgazdag ember, a ki mások romlásán emelkedett fel, akár ezeket áldozhat valamely szent ügy javára: látszólagos jó cselekedete nagyon is közönséges tett marad; mert sokkal több embert döntött nyomorba s juttatott koldusbotra, mint a mennyit áldozatával a közjó emelésén lendíthet. Vannak emberek, a kik azért tesznek, azért áldoznak, hogy nevök minél szélesebb körben visszhangozzék. Az ilyeneket pusztán a hiúság, a dicsvágy, a világ lelke indítja cselekvésre.“ Bizony mondom nektek, hogy elvették jutalmukat“. Vannak ismét mások, a kik apró, kevésbe kerülő szivességet tesznek ugyan embertársaikkal, de csak azért, hogy olesó jótéteményük után százszoros kamatot nyerjenek. Az ilyenek törekvését az önérdék sugallja: tettük nem nemes tett. Való-

jában tehát csak azt a cselekedetet mondhatjuk nemesnek, a mely tekintet nélkül jó barátira vagy ellenségre, vallásra vagy nemzetiségre, önzetlenül, haszon és jutalom reménye nélkül mindenkit egyaránt részesíteni óhajt a maga áldásaiban.

Itt önként merül fel lelkünkben a kérdés: hol és mikor gyakorolhatjuk nemes tetteinket? E kérdésre a feleletet megadja maga az élet. Mert a míg e földön lesz könny és fájdalom, nyomor és inség, szent és igaz ügy, addig nem fog hiányozni a tér és alkalom se a jó tettek véghezvitelére. Én nem egy ily alkalmat látok lelki szemeimmel s hála legyen a Gondviselésnek, habár nem nagy számmal, de látom az Isten lelkétől ihletett nemes szívü emberbarátokat is . . .

Amott egy férfi, a kinek egész évi termését tönkretette a jégeső és vizáradat; úgy maradt, mint a megszedett szőlővessző s kétségbeesve néz a bizonytalan jövő elé; de ime, megdobbannak, föléreznek a nemes szivek, megindul a könyörületeség mentő munkája: s a fölsegített család minden tagja hálaimát rebeg a gondviselés áldott Istenének. E jókedvü adakozókban a szentlélek, mint a könyörületeség lelke munkálkodott. Itt jön egy kis árva: szívét bú tölti el, könnyei végig peregnek arczán, hisz' egyedül, elhagyatva áll a világban; de ime, egy édes anya közelit feléje, karjaira veszi, könnyeit letörli s nyájasan szól a kis ártatlanhoz: „ne sirj gyermekem, jer velem, anyád helyett anya leszek“. Bizony mondom nektek, hogy e nemes szívü nőben az Isten lelke, mint a gyöngéd szeretet lelke megnyilatkozott. Amott az útszélen fekszik egy véresre vert, mindenéből kifosztott útas; rokonai, ismerősei közül többen látják, de ügyet se vetve rá, szívtelenül tovább mennek; azonban jó egy a többi között, a ki nem rokon, nem barát, nem is magyar, hanem idegen nemzetbeli; odanegy az elesetthez, föl emeli, sebeit gondosan bekötözi, szállással és gyógyszerrel ellátja s míg teljesen föl nem épül, nem bocsátja el házából. Ime az igaz felebarát, kiben az irgalom lelke jótékonyan hat és működik. Amott a nevelésügy számára egy iskolát építenek közadakozásból; a vagyonosabb és tehetősebb emberek adnak a sokból sokat; azonban jön egy szegény özvegy asszony, a kinek összes vagyona csak néhány fillér, de azt kész szívvel adja a közügy javára. Bizony mondom nektek, hogy e szegény asszony áldozata valamennyié között a legnemesebb tett, mert ő min-

denét adta. Ime az Isten lelkének munkássága ez áldozatkész nemes lélekben.

Ime egy pár alkalom, ker. hivek, a nemes tettekre útmutatásul. Többnek felsorolásával nem is fárasztom szives figyelmeteket. A kinek füle van a hallásra, szeme a látásra és szive az érzésre, megtalálja az önként a kínálkozó tért és alkalmat jó cselekedeteinek gyakorlására. Csak az a fődolog, hogy éber figyelemmel és jóindulattal kísérjük a magán- és közélet jelenségeit. És mikor egy jó alkalom kínálkozik, ne tünődjünk, ne fontolgassunk hosszasan; mert a mint egy nagy költő mondja: „A tett halála az okoskodás“. Soha se engedjük át magunkat a kishitőségnek, a csüggettségnek; mert a ki magát elhagyja, az a szentlélektől is hasztalan várja a segedelmet; de másfelől az is igaz, hogy a hol öntörekvés, pezsgő élet és elevenség mutatkozik, ott jelen van az Úrnak lelke, mely minden szent ügyet diadalra segít. Ne csüggedsz el titeket, ker. hivek, az a tudat, hogy szegénységetek miatt nem tehettek annyit, a mennyit óhajtanátok; gondoljátok meg, hogy valamint egy virágcsokor becsé leginkább attól függ, hogy kitől és milyen érzesektől kísérve kaptuk azt: úgy a nemes tett értékét is nem annyira annak nagysága, mint inkább szívünk tisztasága, lelkünk önzetlensége határozza meg. Jusson eszetekbe, hogy az első keresztények sem voltak gazdagok, de azért „foglalatosok valának javaiknak egymással való közlésében, a kenyérnek meg szegésében és a könyörgésekben“.

Imádkozzunk és áldozzunk mi is; tegyünk és munkálkodjunk csöndben, zajtalanul, de csüggedetlenül; tudván azt, hogy nemes tetteinkben az Isten lelke segít; bizva abban, hogy „a mi Atyánk, a ki néz reánk titkon, megfizet nekünk nyilván“.

Úgy van az, ker. hivek! „A mi mennyei Atyánk megfizet nekünk nyilván“. Megajándékoz minket az ő szentlelkével. Vajha e drága ajándékot megnyerve, igaz értéke szerint megudnók becsülni; vajha soha meg ne oltanók magunkban, hogymelege buzdítaná fel szívünket, ereje ihletné meg ajkainkat, hatása nyilvánulna tetteinkben, áldása láttatnék meg egész életünkön! Amen.

KELEMEN ÁRPÁD.

Az unitárius egyház felterjesztése az 1848. évi XX. t.-cz. végrehajtása ügyében.

Az 1848. évi XX. t.-cz. megalkotása őszinte örömmel töltötte volt be minden protestáns s főleg unitárius ember kebelét, miután az által nyert vallásunk törvényes elismerést egész Magyarországon. Ez örömmel kifejezést is adott az egyház képviselő tanácsa, azokban az üdvözlő feliratokban, melyeket a törvény megalkotása alkalmából az uralkodóhoz, a nádorhoz és a m. kir. miniszerelnökhöz intézett. E feliratok a hálaérzet mellett, élénken igazolják az unitáriusok hazafiasságát és szabad gondolkozását. Bizonyosságul elég a miniszerelnökhöz intézett felirat következő részlete: „Hitfelekezet nevében szólunk, de a mely távol van, hogy a sectismust az álladalom fölébe emelje. Hitfelekezet nevében szólunk, melynek erős meggyőződése, hogy a honnak hazafiak, nem felekezeti emberek kel-
lenek.“

A megalkotott törvény végrehajtására vonatkozólag szükséges intézkedések megtétele tekintetéből, az akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter a protestáns hitfelekezeteket értekezletre hívta össze Pestre. Egyházunk is elküldötte volt ez értekezletre a maga követeit, a kiknek számára az egyházi képviselő tanács egy bizottság által „Utasítás“-t dolgoztatott ki, a melynek szem előtt tartásával igyekezzenek megvalósítani az 1848. évi XX. t.-cz.-ben kifejezett elvet és védeni egyházunk érdekeit.

Az adott utasításban a követek megbizattak érvényesíteni az unitáriusok álláspontját, úgy közjogi, mint az egyházi szükség fedezését és a tanintézeteket illetőleg. És pedig *közjogi tekintetben*: miután a lelkiismeret szabadsága az említett törvény által általánosságban kimondatott, részletesen is biztosítottassék az egyes hitfelekezetek önállósága és önkormányzati joga. A vegyes házasságok legyenek szabadok. A vegyes házasságoknál előforduló visszaélések megakadályozására szükséges lenne, hogy a házasságoknak mind kötése, mind felbontása az egyházi befolyás alól kivétlenül, a polgári hatóságra bizassék. Minden hitfelekezet püspökei egyenlő jogokkal birjanak. Egyik felekezet a többi felett semmi előnyben ne részesüljön. stb. *Az egyházi szükség fedezését illetőleg* mondassék ki, hogy az egyenlőséggel és viszonyossággal ellenkező azon kedvezés, miszerint egy vallás felekezet a többiek felett pártoltatván, országos és

fejedelmi adományokkal gazdagon ellátott, papi személyzete ranggal, világi méltósággal és vagyonnal a többiek fölébe emeltetett, többé igazságosan és a többi felekezetek elnyomása nélkül nem állhat fenn. Az egyházak részesítettessenek a megfelelő segítségben. A fedezendő egyházi szükségek rovatába vétesse nek fel a vallásos nevelő intézetek, papképezdék, az egyház-kormányzat egész személyzete, a szervezendő püspökiszék vagy az egyházi képviselő tanács rendes fizetéssel ellátott legalább is tizenkét tagja. A kepefizetés maradjon meg addig, míg kárpótlása eszközölhető lesz. Az elaggott egyházi szolgák nyugdíjáról legyen gondoskodás stb. *A tanintézeteket* illetőleg óhajtanó, hogy az állam vegye kezébe a köznevelést s addig, míg azt tenné, az unitárius hitfelekezet, tanintézetei felett való szabad rendelkezést megtartja magának. A tanároknak és tanítóknak legyen annyi fizetésük, hogy abból, mellékkereset nélkül, a helyi viszonyoknak megfelelően, tisztességesen megélhessenek stb.

A törvényezikk több mint félszáz évvel ezelőtt jött létre. Jobban megalkotni ma sem lehetne. Végrehajtása mind ezideig késett. Megvalósulását, a mely a nemzetnek közóhaja, a kormányoknak és a törvényhozásnak mindig figyelem tárgya volt, fel-felmerülő akadályok gátolták. Minden nagy elv megvalósulhatását az idő kell megérlelje. Az idő beteljesedett, világosság kezd derengeni. Remény és bizalom táplál, hogy az 1848-iki kormány nagy alkotása kérdésének megoldása küszöbén állva, az alkotók munkája végrehajtásáért a hála és elismerés talán éppen a jelen kormányt fogja illetni. Egyházunk is megtette a szükséges lépéseket a maga részéről. A képviselő tanács április hó 13-án tartott üléséből feliratot intézett a kormányhoz.

E felirat szerkesztésénél sem vezethette más elv egyházunkat, mint nagy részben az, a mely az 1848-ban adott utasításban kifejezésre jutott. Ennek megfelelően, a mult évben, egyházi közigazgatás költségeire államsegély nyeres tekintetéből intézett felterjesztés kiegészítéscül, felsoroltattak egyházi és iskolai szükségleteink. És pedig:

1. *Egyházi adózás.* Az unitárius egyház hiveit tulnyomó részben a székely nép alkotja, melynek sanyaru helyzetén minden irányban segíteni nemzeti szempontból is kötelesség. Az egyházi adó sulyos teherrel nehezedik a megélhetési viszonyokkal oly erősen küzködő, szorgalmas, de szegény székely hivekre, mert nekik nemcsak a lelkészek, tanítók, kántorok részére járó adózási terheket kell hordozni, hanem az egyházközségek, iskolák fentartására szükséges már-már elviselhetetlenné váló rovatokat is. Egyházunknak vagyona csekély. A 18-ik száz évben kormányi intézkedésre javaink nagy részétől megfosztattunk. Sérlelmeinkre orvoslást, veszteségeinkért kárpótlást nem nyertünk. Templomok, iskolák létesítése, az egyház fentartása nehéz

áldozatokat követelt és követel hiveinktől. E súlyos adózási terhek könnyítésére kéretik első sorban segély.

2. *A lelkészek korpótléka.* Lelkészeink mind gymnasiumot végzett és az egyetemi képezésnek megfelelő theologiai képezéssel bíró egyének. Jövedelmük oly csekély, hogy ha a törvényhozás a kongrua törvény megalkotásával nem jött volna segítségükre, ma már a mindennapi kenyérben is hiányt látnának. Előlépésre, fizetésemelkedésre kilátásuk nincs, s így jogos és igazságos, hogy öt évenként, ötször 200—200 kor., vagyis 25 évi szolgálat után, fejenként 1000 kor. korpótlék élvezetben részesüljenek és pedig mostantól visszamenőleg számítva.

3. *A lelkészi nyugdíjintézet támogatása.* Egyházunk 1876. évben létesítette e nyugdíjintézetet. Onadózással annyira fejlődött, hogy ma már az alap terhére a lelkészek évi 600 kor., a kántorok évi 300 kor. nyugdíj élvezhetnek 40 évi szolgálat után, ennek felét az özvegyek. 40 esztendei becsületos, hűséges munka után csak ennyit adhatni, nagyon fájó érzés. Méltányos az e tekintetben való segélykérés is.

4. *Az országos tanári nyugdíjintézetre nem jogosult tanárok és közigazgatási tisztviselők nyugdíjintézetének támogatása.* Az előbbihez hasonló elbírálás alá esik e nyugdíjintézet is; hogy 40 évi szolgálat után egyházunk püspökéről, tanáraitól, közigazgatási tisztviselőiről, valamint családjukról méltókép gondoskodhassunk.

5. *A vallástanítás segélyezése.* Egyházunk érdeke, a nem egyházunk iskoláiba járó unitárius növendékeknek vallástanításáról s a vallástanítók díjazásáról, egész Magyarország területén gondoskodni. Alapunk ily célra nincs, e tekintetben is segélyre kell támaszkodnunk.

6. *Kulturalis és humanitarius intézmények segítése.* A vallás-erkölcsi élet ápolása, fejlesztése egyházunknak kiváló gondját képezi. E végre egyes intézetek és intézmények létesítése, támogatása felette szükséges. Főképpen az árva intézetekkel, szeretetházakkal, kisedővódák és gyermekmenedékházakkal, sok egyént mentetni meg a hazának és egyházunknak. Miután egyházunk szegénységénél fogva ily intézményeket nem állíthatott, ily célú alapítványokat nem nyerhetett, csak a hiányokat kellett fájó érzéssel konstatálnia. Ilyenek létesíthetéseért is segélyt, egy bizonyos összeget kér.

7. *A lelkészképzés és 8.- A közigazgatási költségek,* azok a címek, melyeken az állami segítséget igényeljük. A jelzett címeken egyházi és iskolai szükségjeink fedezhetésére, az eddig élvezett államsegélyen kívül, még 392,423 kor. évi államsegély kéretik.

Ezekben láttuk szükségesnek ismertetni olvasóinkkal azokat az intézkedéseket, melyeket egyházunk is tett az 1849. évi XX. t.-cz. végrehajtására vonatkozólag. Vajha méltányos kérésünk meghallgatásra, jogos kívánságunk igazságos kielégítésre találna.

VÉGH MIHÁLY.

G y ö n g y m o n d a t o k.

(Ujkori írótól.)

H i á b a v a l ó s á g.

Bárminő színben jelentse
Jöttét a vándor szerenese,
Sem nem rossz az, sem nem jó,
Mind csak hiábavaló. *Kölcsei.*

Holdvilág csak boldogságunk,
Füst a balsors, mely elszáll;
Gyertyaláng egész világunk,
Egy fuvalat a halál. *Kölcsei.*

Minden hiábavalóság, kivéve: Istent szolgálni, s az embereket
Istenért. *Lamartine.*

H i b a.

Hibás lépés hibás lépést húz maga után, hibából hibába hur-
colja magát az ember, beleugrik, visszamász, meredekéről lehull;
elfordult fővel azt sem tudja, hová leszen el. *Voltaire.*

Az emberek engedik hibáikat szemlére vonatni, de gyógyíttatni
nem. *Fontenette.*

A ki hibájába szerelmes, azt elismerni nem akarja. *Corneille*
Péter.

A hibázók nagysága semmit sem von le a hibából. *Petrárka.*

Az önszeretet hibáinkat kisebbiti. Azokkal élünk, mint a velünk
hordozott szaggal; nem érezzük, s csak másoknak alkalmatlanok;
hogy valóban felismerhessük, másokban kell meglátnunk. *Lambert*
örgrófné.

H i r.

Síp a hir, melyet féltés, gyanu, meg sejtelem fuval; s oly
könnyű, hogy a sokfejű szörny — az ingatag tömeg — játszhat rajta
Shakespere.

A mi sok szájon megyen át, abból egy jó rakás hazugság nővi ki magát. Senki sem elégli azt adni elő, a mit ballott; mintha semmit sem mondana hozzáadás nélkül. *Petrárka.*

Mig csak a nép sujtol, nem nagy baj; de ha az értelmiség pennája kezd sujtolni, nagyobb rossz. *Petrárka.*

H i r l a p.

A hirlapiró a színészszel egy családból való: megvetik és irigylük őket. Van szellemök, s hozzájuk dörgölözve kevésbé érzi magát az ember nyárszolgárnak. Szép nők, államférfiak hajlandók nek'ek hizelegni. *Labouleye Eduard.*

Hirlapirónak legyen ebtékintete a gazemberek félemlítésére, szaglása azok távolról megérzésére, szentelensége azokat arezfintoraik és fenyegetéseik daczára is megugatni, bátorsága torkon ragadni, s hűsége megindulni, megállani s visszatérni az igazság első hívó szavára. *Labouleye Eduard.*

Hirlapok hasonlitanak egy sok ezerszeres viszhanghoz, mely a köznép száján szünik el. *Saphir.*

H i r n é v.

Hirnevet ne a pusztító csatákban, hanem az ész teremtő erejében keress, — és ezt különösen hazád javára, boldogulására, művelődésére szentelve: ez azon babér, mely a sirban porladásodkor is érdemedet hirdeti. *Abonyi Lajos.*

Egy mennykőesapás letépheti bár rólam halandóságom köntösét, de jó hiremet ki nem törölheti. *Katona Jó:sef.*

A jó hirnév azon egyetlen értékes vagyron, melyért a királynének a közszolgárrnővel vetélkedni kell. *Schiller.*

Kevés ember érzéketlen a maga hirnévére; bármily gonosz legyen is, nem akar annak tartatni, s annak ellenére is, hogy ő olyan, azt akarja, hogy reá úgy hivatkozzanak, mint erény, jámborság és hősiség példányképére. *2-ik Fridrik.*

Nincs nehezebb mesterség, mint nagy hirnévre jutni: erre vonatkozó terveivel alig van készen az ember, s már az életből kifogyott. *La Bruyére.*

Gyűjtötte: KISS MIHÁLY.

IRODALMI ÉRTESITŐ.

Az erdélyi ref. egyházkerület története. Pokoly József, az erdélyi ref. theologiai akadémia Debreczenben képzett történettanára, megírta több évi fáradságtalan előkészület és adatgyűjtés után az egyházkerület legújabb időkig terjedő történetét. E három kötetre terjedő nagy mű az egyházkerület állandó igazgató tanácsa megbízásából készült s az igazgató tanács valóban elismerésre méltó áldozatkészséget tanúsított e nagy költségbe került vállalat kiadásával. Már több év óta minden szükséges eszközt megadtak e nagy vállalat szerencsés keresztülvitelére s most az erdélyi ref. egyházkerület behatóbban, világosabban ismerheti meg viszontagsággal telt, de tanulságos múltját egy tehetséges és igen sok szerencsével kutató ifjú történetíró útmutatása nyomán, kinek gonddal készült nagy művéhez hasonlólt a többi egyház nem igen mutathat fel. Az is figyelemreméltóvá teszi e korszakos nagy művet, hogy az egyházkerület censurája alól került a nyilvánosság elé. Az igazgató tanács arról is bölcsen gondoskodott, hogy Pokoly új műve minél szélesebb körben elterjedjen. A három kötetes, hatvan ívre terjedő nagy munkát minden ref. egyházi lelkész, tanító, tisztviselő három forintért megszerezheti. Óhajtható volna, hogy hitfeleink közül is érdeklődjenek e több tekintetben kiváló mű iránt, mely az unitárius egyház múltját is feltűnteti a reformátusokéval érintkező XVI. és XVII. század folyamán. Új egyháztörténetírónk érdekesen és tanulságosan írja le ez érintő kort, természetesen az ő saját szempontja szerint. E szempont megbíralására mi is igen természetesen még utóbb egy keveset visszatérünk. K—ó.

Emlékfüzet. A tordai unitárius egyházközség temploma újjáalakításának ünnepélyéről, a melyről mult füzetünkben szoltunk, egy emlékfüzet jelent meg. *Lőrinczi* Dénes lelkész állította össze gonddal az ünnepély részleteit, a püspök fogadtatása, az elmondott beszédek, költemény és a templom ismertetése mellett közölve a buzgó adakozók névsorát is. A 82 lapnyi tiszta nyomású füzet ára 1 kor. Ajánljuk szives figyelembe.

Cura pastoralis czimen *Hörk József* pozsonyi ev. theol. akad. tanár egy 98 lapra terjedő munkát irt a lelkipásztori gondozás gyakorlására. A nagy gonddal készített és más felekezetekkel szemben türelmet hirdető utasítást a dunáninneni ág. hitv. ev. egyházkerület adta ki.

Felhívás „Dr. Luther Márton Művei“-nek megrendelésére. Az ág. ev. testvérek az alábbi felhívást bocsátották ki, melyet az érdeklődők szives figyelmébe ajánlunk.

A „*Luther Társaság*“ 1903. nov. 12-én Budapesten tartott kögyülésén elhatározta, hogy a reformáció közelgő négy százados fordulója alkal-

mából nemzeti irodalmunkat *D. Luther Márton*. a nagy reformátar örökbecsű műveinek magyar nyelven való kiadásával gazdagítja.

Négyszáz esztendő elég nagy idő arra, hogy a világtörténelem amaz epochalis eseményét és annak hőseit minden elfogultság nélkül, tárgyilagos szempontból ítélhessük meg. Épen azért meg vagyunk arról győződve, hogy — bár vállalatunkkal első sorban a magyar evangéliomi protestáns köröknek óhajtunk szolgálatot tenni, — *D. Luther Márton* műveinek kiadását mindazok örömmel fogják üdvözölni, a kikben van érzék a történelem nagy alakjai s azok viselt dolgai iránt s a kik — forrásművekről levén szó — a tudomány érdekét minden más particularis érdeknél nagyobbra becsülik.

Ily szempontból indulva ki, jelen felhívásunkkal nemesak hitsorsosainkhoz, hanem a magyar nemzeti irodalom s kiváltképen a történettudomány minden barátjához és munkásához fordulunk. Ki és mik volt *Dr. Luther Márton*? azt az elfogulatlan olvasó legbiztosabban az ő saját műveinek tanulmányozása alapján döntheti el. Azok az ő szellemének, fejlődésének, küzdelmeinek s a korviszonyoknak is leghivebb tükröi.

Épen azért eszünk ágában sincs, hogy *D. Luther Márton* műveinek kiadásával a különben is kiélesedett felekezeti ellentéteket és áldatlan harczot fokozzuk ez szítsuk. Ellenkezőleg: feltárjuk a mult nagy emlékeit, hogy azokból a tanulságot jobbra is balra is minden komoly gondolkodó teljes szabadsággal levonhassa a maga és korunknak javára.

Történeti-kritika szempontból kifogástalan szöveg-kiadást óhajtunk nyújtani. Alapul a legújabb s a maga nemében páratlan u. n. *weimari* nagy kritikai kiadást vettük, a mely *D. Luther Márton* műveit az eredeti hiteles szöveg szerint közli. Minden egyes iratot rövid bevezetéssel s jegyzetekkel látunk el. Évenként egy (30—40 ívnyi) kötetet adunk ki. Egy-egy kötet ára 6 korona lesz. Minden kötet magában is teljes egész leendő. Megrendelhető *Bendl Henrik* pénztáros urnál Budapesten (Deák-tér 4. sz.) Jelentkezéseket azonban *dr. Masznyik Endre*, a vállalat szerkesztője is elfogad (Pozsony, Miny-utca 13. sz.)

Ígazi, mű bolti ára jóval magasabb lesz, sőt, minthogy feles számú példányt, szándékozunk nyomtatni, esetleg könyvtvársi forgalomba nem nyűsség, akik meg akarják szerezni, sziveskedjenek előzetesen jelentkezni.

Budapest, 1904. febr. 25.

dr. Zsilinszky Mihály,

a Luther Társaság elnöke.

Majba Vilmos,

a Luther Társaság titkára.

dr. Masznyik Endre,

a Luther irod. vállalat szerkesztője.

KÜLÖNFÉLÉK.

Adatok az unitáris-mushoz. Bowienak, a brit és külföldi unitárius társulat titkárának, a társulat választmányára elé terjesztett jelentéséből közöljük az unitáris-mus jelen életnyilvánulásáról tanuskodó alábbi adatokat:

A titkár mindenekelőtt bejelentvén, hogy Hargrove Ch., a kit a társulat Australiába küldeni határozott, a husvét hetében fog ez utjára elindulni s Australiában először Perthet, azután Adelaidot, Melbournet és a szomszédos helyeket fogja meglátogatni, mindenütt prédikálva és felolvasásokat tartva; onnan Tasmaniába, Hobartba, majd Sydney-be, Brisbane-be és más városokba megy, a hol unitárius gyülekezetek vannak s csak ez év vége felé fog e missiói utjából, a melyre neje is elkiséri, visszatérni, — jelentését így folytatja: Christiániában, Norvégia fővárosában, több év óta van egy unitárius társulat, a melynek tagjai közelebből elhatározták, hogy mint rendes gyülekezet szervezkednek és saját lelkészt tartanak. Ez állásra meg is nyerték Hangerud Herman, christianiai születésű egyént, a ki egy ideig Amerikában mint unitárius lelkész működött és sokat tapasztalt férfit. Ez a mozgalom nagyjelentőségű és szép jövőt ígér az unitáris-musnak. Armstrong úr, a társulat volt elnöke májusban a társulat megbízásából meg fogja látogatni Christianiát és ha ideje megengedi, meglátogat más központi helyeket is, hogy a szabadelvű vallásos gondolkozók vezéregyéniségeivel találkozzék és tanácskozzék. Amsterdamban a wallon-egyház fontos munkát végez a szabadelvű vallásos művek kiadásával és terjesztésével Hollandiában, a mely célra a társulat is 20 font sterlinget szavazott meg. — Franciaországban Bourrier André szorgalmasan fáradozik a szabadelvű vallásos gondolatok terjesztésében az ifjabb katolikus papság között, főleg »Le Chrétien Français« című lap útján. Revillenek Párisból és Montet-nek Genfből tett ajánlatukra a társulat e célra szintén 20 font sterlinget szavazott meg Bourriernek, hogy őt ebben a fontos működésében támogassa. Különben a társulatnak a f. évben tartandó köz-

gyűlésén Bourrier maga fog felolvasást tartani a szabadelvű gondolkozásnak és istentiszteletnek Franciaországban jelenlegi küzdelmeiről. — Berg, Birkedal urak és Westenholz kisasszony magokra vállalták az unitárius műveknek a terjesztése felett a felügyeletet Dániában, a melynek költségeire a társulat szintén 20 font segélyt szavazott meg. Dániában általában számosan érdeklődnek a szabadelvű vallásos nézetek iránt. — Indiában, Allahabadban, Bombayban, Calcuttában, Madrasban, Bandaban, Khasi Hillsben foly az unitárius misszió. Ezeken a helyeken a társulat mindenütt felolvasásokat, isteni tiszteleteket tartat s unitárius műveknek lefordíttatásáról gondoskodik a miveltebb mohamedánok számára. — Brüsszelben Hocart úr szintén kitartással folytatja a maga derék munkáját unitárius isteni tiszteletek tartásában. Az ő szíves meghívására Carpenter úr januáriusban Brüsszelbe ment és két felolvasást tartott francia nyelven az evangéliumról és a modern kritikáról. A felolvasást nagyon sokan nagy érdeklődéssel hallgatták meg s tervbe van véve azoknak kinyomatása is. A társulat képviseltette magát a szabadelvű vallásos gondolkozóknak a múlt őszön Eisenachban tartott egy igen érdekes gyűlésén is, valamint a protestáns együletnek évi gyűlésén Zutphenben, Hollandiában.

Ezeket látva, avagy nem méltán elmondhatjuk-e: „*Ne félj kicsiny sereg!*“ De egyszersmind hajtsuk meg tisztelettel magunkat angol testvéreink nagy buzgalma és missziói munkálkodása előtt! (cz.)

Az unitarismus Olaszországban. Bracciforti Ferdinánd milánói barátunknak a Christian Life szerkesztőjéhez e czímen irt leveléből vesszük ki a következőket:

A kiváló „Il Rinnovamento“ című olasz heti lap, a melyet Dr. Enrico Meynier ad ki Rómában, közelebbi számában egy igen érdekes cikket közöl Baldassare Labanatól, a római egyetemen a kereszténység történelme tanárától, a mely örömmel fogja eltölteni minden unitárius keresztény szívét. A cikk címe: Gesu nette scuole (Jézus az olasz iskolákban.) A tanár azért emeli fel szavát, hogy a római kath. kátét ne tanítsák többé az elemi iskolákban Olaszországban, s tanítsák nem a dogmatikai, hanem a történelmi Jézusnak személyét és cselekedeteit a magok vonzó formájában a gyermekeknek.

Jézus, ugymond Labanca tanár, maradjon iskoláinkban gyönyörűségök és erkölcsi épületökre a mi gyermekeinknek. A helyett, hogy öt homályos és nehéz dogmákba burkolva állítanak elejökbe, mutassák fel az ő nemes cselekedeteit, erkölceit és szentségét, a melyek életéből kisugároznak. Ez egy oly vonzó és rendkívül hasznos tanításmód, a minővel egy tudományos könyv sem versenyezhet. Jézus személyisége cselekedetei által egy oly erkölcsnemesítő hatalom, a mely páratlanul áll a világ hősei között.

Tanítsák a gyermekeknek, hogy Jézus alantós sorsban született, hogy mint kézműves hosszasan élt József és Mária mellett, hogy 30 éves kora körül bámulatra méltó jóltevő lett az igazság, a szentség és a legkiválóbb erkölcsiség szeretetét tanítván; hogy a gyermekek iránt nagy vonzalmat és szeretetet tanusított, őket mint szerető atya gondozta és ajánlják az ő példája követését; tanítsák, hogy egy fanatikus papságnak lett áldozata s mint hős halt meg, megbocsátott gyilkosainak is. Ilyen módon tanítva és mutatva fel Jézust az elemi iskolákban, ez a tanítás mély benyomást fog örökre gyakorolni az egyénre, a családra és a társadalomra egyaránt. Ezt a tanítást elfogadhatják napjaink szabad gondolkozói is, a kik azért fordulnak el a vallástól, mert azt a dogmákba helyezik.

Brunetiére bukása. Nemcsak a modern tudomány vallott csődöt egy néhány év előtt, a mint a kath. sajtó s kivált Schlauch biberos püspök nagy gaudiumára e vakmerő francia műkritikus bizonyította egy lármásan üdvözölt munkájában: most legutóbb magának a nagynak kikiáltott Brunetiérenek is csődöt mondott bámult tudománya. A Sorbonne irodalomtörténeti tanszékére pályázott s elbukott egy versenytársa mellett, kiről az Alkotmány azt állítja, hogy oly apró alakocska „*lehet*, a milyenek a mi jeles magyar tudósaink, vagy legalább is a legtöbben közülök.“ E pártszenvédeletről sugallt nyilatkozat mellett még azt is megtudjuk a szomorkodó Alkotmánytól, hogy Brunetiéret plagizálással vádolják a francia antikatholikusok. Sőt az a hallatlan felsülés is megtörtént vele, hogy egy vidékről beküldött kitűnő regényt közölt, mint a *Revue des deux Mondes* cz. folyóirat nagyírú szerkesztője. E regényről később kitűnt, hogy a leghíresebb francia regényírónak, Balsacnak klasszikus műve, mely nagy tetszés közt ötven évvel ezelőtt jelent meg első kiadásban. Czime: „*Le lys dans la vallée*“, azaz: Liliom a völgyben. A modern tudományt csődbe juttató Brunetiérenek, Franciaország első irodalomtörténészének és legkitűnőbb műkritikusának, a kath. hírlapok szerint, még csak sejtelve sem volt arról, hogy ez a szép liliom már az ő ifjúkora óta virágozik a francia irodalom gazdag völgyében. Az elmondottakból önkényt kínáló tanulság az, hogy a modern tudomány gúnyosan kiczégrezett állítólagos „bukása“ után szinte végzettszerűleg, ime valóban elkövetkezett a tudósnak kikiáltott híres „leleplező“ csufos bukása is.

K—ó.

Katholikus nevelés. A Kornis és Csáky grófi családokat a nagy Pázmány térítette a ref. és unitárius vallásról a katolikusra. Hívek is maradtak újabb hitökhöz, de a régi szerencse helyett az új viszonyok közé nem találó gondolkozásuk katasztrófával végezteti

fényes pályájukat. A nemrég öngyilkossá lett ifju Kornis után gr. Csáky György követett el a minap gyilkos merényletet egy előtte ismeretlen bécsi nő ellen. Most védelmére azt hozzák fel, hogy a gróf „már fiatal korában viziókat látott. Folyton arról panaszkodott környezetének, hogy az Isten anyjának képe éjjel-nappal előtte lebegett és e látomás annyira gyötörte, hogy vallási őrjöngés szállta meg s nem mert egyedül hálni a szobájában.“ A bécsi törvényszék most megkérte a budapestit, hogy hallgassa ki mindazokat, kik erre nézve felvilágosítást adhatnak.

(K—ó.)

Egy francia róm. kath pap levele, melyet a nantesi püspökhöz intézett:

Páris, 1904. febr. 10.

Kegyelmes Uram! Az udvariasság, melyet e levelet írva teljesítetek, bizonyára a legnehezebb mindazok közt, a miket életemben tennem kellett. Kegyelmes Uramat, lelkéztársaimat, barátaimat és a hívők egy nagy részét bántani fogja az valóban, sőt némelyek botrányosnak fogják találni. Tényleg leköszönésemet jelentem be a nantes-i saint-similien vicariatusáról és kilépésemet az egyházmegye papságából, mert elhatároztam, hogy a világi életbe lépek.

Nem áltatom magamat. Jól tudom, hogy anyagilag könnyű életet hagyok el, de tétovázás és nyugtalanság nélkül teszem ezt, habár az élet, a melybe lépek, bizonytalan és nem tudom, hogy a holnapim is biztosítva lesz-e?

Távozom; saját meggyőződésemet, hogy lelkiismereti kötelességet teljesítetek.

Tizenkilencz évi papságom alatt a nékem adott különböző helyzetekben igyekeztem a legjobbat tenni. A kétség meglepett. Mindenképp akartam azt elnyomni s különösen azzal, hogy társadalmi munkákhoz s prédikáláshoz és tanulmányokhoz fogtam. Az élettapasztalat, a munka és gondolkodás azonban, csak annál világosabbá tette, a mit már évek óta gyanítottam, hogy bennem már nincs többé katolikus hit. És ennek a megállapítása éppen akkor, a mikor Kegyelmességed keze rendes papi állást akar rám bízni, hozta azt a fájdalmas kötelességet, melyet most teljesítetek.

Párisban, az iskolai városnegyed egy szerény szobájában, az egyetemi nagy könyvtártól nem messze, könyveim közepett várakozom egy olyan állásra, a mely nekem megengedi, hogy dolgozó testvéreimnek oly szolgálatokat tegyek, milyeneket mint katolikus pap nem tehettem.

Legyen szabad remélnem, hogy volt társaim, valamint azok is, a kik barátjuknak szerettek nevezni és végül mindazok, kik az én cselekedeteimnek becsületes voltát méltányolni tudták, nem fognak e lépésemért kárhozzatni.

A kik az utóbbi években hozzám közelebb állottak, éppen nem fognak elhatározásomon csodálkozni.

Fogadja Kegyelmes Uram, stb.

Lefevre V. P.

A kilépett róm. kath. papok, mielőtt állást foglalnának el, a mint látszik, lelkiismeretes, komoly tanulmánynyal készülnek új pályájukra, miben nagy segítségükre van Bourrier, a ki korábban lépett ki és a ki példány arra is, hogyan kell az új eszméknek és rendszernek magukat egészen átadniok.

Dr. Masznyik Endre ág. ev. theol. tanár a Pozsonyban megjelenő „Theologiai Szaklap“-ban az unitárius Szent Ábrahám Mihály dogmatikájáról érdekes cikksorozatot kezdett. Dr. Masznyik „a lutheranismust, kalvinismust és unitarismust a közös evang. protestans törzs együgyyanazon életerőtől áthattott s egészen természetszerű következetességgel és szükségszerűséggel kifejtett hármass hajtásának, az öntudatos és szabad evang. protest. személyiség érzelmi, akaratú és értelmi irányzata vallási és egyházi téren való külön-külön érvényesülésének“ tekintí. Azért Szent-Ábrahám Mihályt is, „a hazai protestantismusnak a XVIII században legnagyobb dogmatikusát“ tanulmány tárgyává tette. A feltűnő cikksorozat többi részét érdeklődéssel várjuk.

Felekezeteink magyarsága. A legújabb statisztikai adatok szerint, Magyarország lakosainak száma ma már a 20 milliót megközelíti. Ebből az 1902. év végén 9,043.367 volt magyar anyanyelvű. Felekezetek szerint a magyarnyelvűek arányszáma: a görögkeletiek közt 1.45 százalék, a gör.-katholikusok közt 13.39, az evangélikusok közt 28.56, a róm. katolikusok közt 60.5, az izraeliták közt 71.5, a reformátusok közt 98.24, az unitáriusok közt 99 százalék. Ez utóbbi téves felvételnek lehet eredménye. Unitusokat (gör. kath.) unitáriusoknak írhattak a számláló lapokon. Az unitáriusok mind magyar anyanyelvűek. A katolikusok is szeretik magokat magyar felekezetnek hirdetni s íme a statisztika kideríti, hogy a zsidók közt 11 százalékkal több a magyar anyanyelvű, mint az országunkban uralkodni törekvő római keresztényeknél. És ha Horvátország katolikusait is ide számítjuk, előáll az a szomorú eredmény, hogy hazánkban csaknem minden második katolikus nem magyar.

A közoktatás állapota. Tanügyünk haladásával sem igen dicsekedhetünk. 1902. folyamán félmilliónál több iskolaköteles nem járt iskolába, bár ez évben a tanulók száma 54.000-rel emelkedett az előbbi évhez képest. A magyar iskolakötelesek közül a szokott 85.7 százalék járt, míg a tótoknak 87.6 s a németeknek 93.9 százaléka. Felekezetek szerint rosszabbodott a gör.-keletiek és a reformátusok iskoláztatása. Az írni és olvasni tudók száma tíz év alatt 53.2%-ról 61.2%-ra (Horvátországban 59%-ra) emelkedett, a mi a haladásnak mégis némi biztató jele.

Spanyolországban a saecularisatio a parlamentben ismét felmerült. A fekvő birtoknak két ötdrészre tartozik a róm. kath. egyházhoz. Mindazok, a kik e birtokot élvezik, természetesen ellene vannak a saecularizálásnak. 40,000 pap, 71,000 barát és apácza, 14,000 barát-és apácza-növendék, összesen 125,000 élnek az egyházi javakból. A miveletlen nép szemében a papság az egyetlen hatalom. A művelődés

csakis addig és oly irányban terjed, ameddig és a milyenben a róm. kath. egyház akarja. A szabadelvűek és republikanusok már rég érzik a hátrányait e körülménynek és ismételve kísérleteket tesznek a saecularisiora, hogy ez által a nevelésügyben az államnak nagyobb hatalmat biztosítsanak.

A német birodalmi gyűlésen a hadügyi költségvetés tárgyalásánál érdekes szóváltás történt Bebel a híres socialista és Stöcker volt udvari pap, antisemita között. Az utóbbi a sociálistáknak szemére vetette, hogy a zsidókkal tartanak és azoknak a tetszését keresik. Ekkor közbe kiáltották, hogy Jézus is zsidó volt, mire Stöcker azt felelte: „Ez is mutatja, hogy önök félreismerik a tényeket és történelmet. Az Idvezítő nem volt zsidó, ő emberfia volt.“

Milton kéziratai. Milton unitárius szellemű theologiai munkáira 1823-ban akadtak egy pinczében, hol sok időn keresztül féltve őrizték. Most leghíresebb művének, az „Elveszett paradicsomnak“ kézirata is előkerült, melyet 1665 ben diktálás útján fejezett be. A lelet egész Angliában nagy feltűnést keltett Százhuzezer koronáért adták el nyilvános árverésen a legtöbbet ígérőnek, ki a nagybecsű ereklyét amerikai gyűjteményben helyezi el.

A keresztény prédikáció. Kovács Albert megjelenendő Homiletikájában a keresztény predicationról ezeket írja:

„Ékesszólás csak egy van mind a világi, mind az egyházi szószék számára, s tehát az egyházi beszéd is a nyilvános ékesszólás szabályai alatt áll; azonban az ékesszólás mindenik fajának, s tehát az egyházinak is, vannak a dolog természetéből folyó némely különös sajátosságai is. A keresztény prédikáció a nyilvános isteni tiszteletben megjelenő beszéd, a melyet az egyházi szónok az Úr Jézus nevében és megbízásából intéz a keresztény gyülekezethez. A tárgya mindaz, a mi a keresztény vallási és erkölcsi élettel összeköttetésben áll, de semmi más ezenkívül; a forrása a papnak mély áthatottsága és szent lelkesedése a kereszténység ügye iránt; a célja pedig az, hogy Isten országának eljövételét előmozdítsa, a mit az által ér el, ha a keresztényi életet a hallgatókban felébreszti, erősíti és tökéletesíti. Vagy röviden szólva a keresztény prédikáció a Jézus szelleme által áthatott és a gyülekezetet azáltal lelkesítő beszéd

A latin praedicare szó, a melyből a prédikáció képződött, a κηρύσσειν-nek a fordítása, a mely szó a bibliában azon férfiak beszédét jelzi, a kik Isten akaratát és tanácsát hirdetik az embereknek (Mát. 9, 35). Jézus így nevezi a maga beszédjét is, s erre bocsátja ki a tanítványait is: κηρύξατε το εὐαγγέλιον (Luk. 16, 15). Tehát a prédikátor a Krisztus követője és tanúja; ennek nevében és megbízásából beszél, s következőleg az ő beszédjében épen azon istenigének kell megnyilatkozni és kiáradni, a mely a Krisztusban, a ki őt az igehir-

detésre kibocsátotta, megjelent (Verbi Divini Minister). A predikáció nemcsak vallási, vagy erkölcsi vagy bibliaismereti szent tanítás, mert a tanítás itt is csak kiindulási alap a szónoklathoz; de nem is tisztán csak szent szónoklat hanem Luther szavai szerint, a nyilvános isteni tiszteletnek legnagyobb és legfontosabb alkotórésze. Melanchton szerint a templomnak a legnagyobb vonzóereje; tehát maga is isteni tisztelet, azaz: egyfelől Isten dicsőségének kifejezése az emberek által, másfelől Isten jóakarátának hirdetése az emberekhez, s e két mozzanat által, a lelki világ békéjének építője a földön.

A világi ékesszólásnak tárgya az egész világ; ellenben a keresztény prédikáció csak a szentíráson alapuló vallási és erkölcsi világból meritheti tárgyát. A r. kath. egyház, azon tényből kiindulva, hogy a kereszténységet nem az új testamentum hozta létre, hanem Krisztusnak és apostolainak élőszóval való predikálása: a szentíráson kívül a hagyományoknak is útát nyit a predikációba; azonban a Krisztus és az apostolok tanításának más okmánya nem maradt réánk, csak a szentírás; most már csak ebből tudhatjuk meg, hogy mit tekintünk keresztény tárgynak; s azért a predikáció tárgyát kizárólag a szentírásból vesszük. Az emberi szellemnek a szentíráson kívül is vannak ugyan nagybecsű kincsei, a melyeket csak a kegyes butaság és a képmutató kapaszkodás szokott lekicsinyelni; jó szerencse, hogy nem áll rendelkezésükre az Omár kalifa hatalma; de ezek nem speczifikus keresztény eszmék, mert a keresztény eszmekör határa csak a szentírás határáig terjed; hanem általános emberi igazságok, a melyeknek ápolására az emberi társaság más intézeteket állított s nem a templomi szószéket. Megtörtént néha, hogy a templomi szószéket egyéb beces ismeretek terjesztésére és politikai czélokra is felhasználták; de ez mindig csak visszaélés volt és rövid ideig tartott.

A predikáció elmondásáról ezeket:

„Az elmondásnak csak egy pozitív szabálya van: írjon a szónok a saját lelkének teljességéből, a saját egyénisége szerint, s azt, a mit megirt, mondja el a lelke teljességéből, a saját egyénisége szerint úgy, hogy a lelkének minden mozgalma kifejezésre jusson a hangjában, arczán, taglejtésében és egész testének minden mozdulatában. Nem kell ehhez sem az, hogy a tükör előtt tanuljon be mimikákat, sem az, hogy nagy szónokoktól, vagy épen híres színészekről lessen el megragadó fogásokat; sőt még az okos professzor is csak a félszégeket igyekszik lenyesni a tanítványairól, pozitív megmutatás és begyakorlás helyett, annyira egyéni itt minden és annyira a természetnek önkénytelenül kell létrehozni minden mozzanatot. A fiatal, sanguinikus ember nem beszélhet úgy, mint a megnyugodott lelkű öreg böles; a magyar nem úgy, mint a német.

Mindenkinek van egy ugynevezett középhangja, a mely az ő szájában a legerősebb; ezt használja a beszéd prózai részében és csak a kiváló szónoki részletek elmondásánál térjen el ettől; de minden helyzetben mondjon ki minden szót tisztán, érthetően, elég erős hangon, nem susogva, nem ordítva.

Ügyeljen a szónok a helyes hangsúlyozásra, mert tulajdonképen az egész szavalás vagy szónoklás a helyes hangsúlyozásban áll s nem valami betanult, mesterséges hanghordozásban. Egy beszédben háromféle hangsúly van. Először minden egyes szóban, a mely a magyar nyelvben mindig az első szótagon áll; azután hangsúly fekszik minden mondatban a mondatnak a főszaván, a mely nem mindig az alany, lehet a körülmények szerint a mondatnak más része is; végül pedig hangsúlylyal kell kiemelni az egyes részeknek és az egész beszédnek is a fő vagy központi gondolatát.

Khinai bölcsesség. Tolsztoj Leo, „*Bölcsök gondolatai*“-ban néhány jellemző példája van felsorolva a khinai bölcs mondásoknak. *Lao-Tse* például a következőket mondja: A nélkül, hogy kilépne ajtaján, a nélkül, hogy kinézne ablakán, tudja az égi jelenségeket megértő bölcs, mi történik a világban. A ki ismeri az embereket: értelmes; a ki önmagát ismeri: felvilágosodott. A ki másokat legyőz: erős; a ki legyőzi önmagát: hatalmas. A ki pedig halála óráján felismeri, hogy halála után is tovább fog létezni: halhatatlan. — *Konfuciusztól* a következő gondolatok vannak a könyvben: Az ég és föld nagy dolgok, de van határuk, színük és alakjuk. De van az emberben *valami*, a minek sem határa, sem színe, sem alakja nincs és ez a *valami* — az értelem. Ha tehát a föld lakatlan volna is, mégis ott élne rajta az emberi értelem. Csakhogy a világ végtelen, ellenben az értelemnek korlátai vannak s ezért nem lehet az emberi értelem a világ értelme. Ebből az következik, hogy az értelemnek az egész világot be kell töltenie s az értelemnek végtelenné kell fejlődnie.

Kitüntetés. Szentiványi Miklóst, Háromszék vármegye érdemes alispánját a király kir. tanácsos czimmel ruházta fel. — *Kinevezés.* Dr Pálffy Gyulát, egyházfőtanácsi tagot, tordai egyházközségünk buzgó presbyterét gr. Bethlen Géza főispán Torda-Aranyos vármegye tisztii főorvosává nevezte ki. — *Tudori fokozat.* Kriza János, özv. Kriza Gyuláné fia a jog- és államtudományokból a helybeli m. kir. egyetemen tett szigorlattal tudori fokozatot nyert. — *B-Körispatakon* a több évig üresedésben levő papi állomás betöltött. A főtiszt. püspök ur Kelemen Sándor papjelöltet nevezte ki lelkésznek.

Gróf Kuun Irma, Fáy Béláné. E kiváló főúri nő ápr. 8-án elhunyt Budapesten, a hol az idei telet töltötte. Műveket nem írt, de nagymiveltiségű nő volt, méltó testvére gróf Kuun Géza nagy tudósak. Több európai nyelvet beszélt és az angolt oly tökéletesen, hogy Gordon Sándor, angol tudós a marosnémeti kastélyban, melynek itt jártában, 1879-ben, szívesen látott vendége volt, alig tudta elhinni, hogy nem született angol nővel beszél. Gróf Kuun Irma férjével rendszeren Hunyadmegyében Marosnémetitől nem messze, az anyai ágon örökölt ősi Gyulay-birtokon, Dédácson lakott. Elvesztését a hunyadmegyeiek sokáig fogják érezni. 63 évet élt. Porait a Fáyak családi sirboltjába Gömörmegyében helyezték végnyugalomra.

ARANYKÖNYV.

Adakozás a kolozsvári egyházközség templom-tornya ujraépítésére.

(I—III. közlemény.)

Magyarországi Unitárius Egyház	500	korona
Sepsikőrispataki Bedő Dániel	200	"
Széplaki báró Petrichevich Horváth Kálmán	200	"
Kilyéni dr. Ferencz József	20	"
Vécsei Sámuel és Farkas Vilmos	200	"
Sepsi-szentiványi Szentiványi Gyula	52	"

Összesen: 1172 korona.

Szolgáljanak e nemes adományok buzdításúl a további adakozásra, hogy az egyházközség hatezerkétszáznyolcvannégy korona költségen templomá tornyát újra építhesse, a mi mindnyájunknak óhaja. Ez adományokért a leghálásabb köszönet!

Az egyházközség előljárósága nevében:

Kolozsvárt, 1904. ápr. 20.

PÉTERFI DÉNES,
unitárius pap.

A Székelyudvarhelyen építendő unitárius templom javára tett kegyes adakozások:

(Hetedik közlemény.)

Homoródszentpálon rendezett D. F. egyleti háziestély tiszta jövedelme 250 korona.

Ferencz József püspök úr útján Deréky Gyuláné, br. Györffy Róza úrnő Megyaszórol 80 kor.

Lőrinczi Béláné és Gergely Lajosné gyűjtő-ívén Hom.-Keményfalváról: Lőrinczi Béláné, Nagy Mihály, Kassay Domokos, Bene József, Gergely Lajosné 1—1 kor., Gergely Dénesné 60 fill., Lőrincz Péter, özv. Lakatos Gyuláné, Fekete Bénéámin, Kállai György, Czákó Domokos, Szemerjai

Lajos, Bencze Lőrincz, Lőrincz Istvánné, Lőrincz Izsák 40—40 fill., Bencze Mártonné 30 fill., ifj. Koncz Ferencz 30 fill., Balázs Mózesné, Szabó T. Istvánné, Gergely Ferenczné, Nagy János, ifj. Nagy Sándor, Nagy Mózesné, Orbán János, Lakatos Andrásné, Tódor Ágoston, N. Mihály, Antal János, Szemerjay Lajosné, Mihály Lajos, Miklós Mihályné, Molnárné, Vass Ferenczné, id. Vass Lőrincz, Szabó Lőrinczné, Koncz Lajosné, Bencze Istvánné, Lőrincz Jánosné, Bencze Pálné, Deák Ferenczné, Koncz Józsiné, Vass Lőrincz, Koncz Mózes 20—20 fill., id. Bencze Jánosné, Bencze Mihály 15—15 fill., Mihály Istvánné, Szabó Pálné, Mihály Andrásné, Vass Jánosné, Vass Andrásné, Bencze Dénes, Nagy András, Hajdó Jánosné, Főrizz Lőrinczné, Mihály Istvánné, Bogdán Ferenczné, Keresztély Andrásné, Bogdán Istvánné, Nagy Józsefné, Nágó János, Szabó Mihályné, Bartis Mihályné, Bartis Istvánné, id. Bencze Sándorné, Vass Mihály, Vass Gergelyné, Vass Istvánné, id. Nagy Jánosné, id. Lőrincz Ferenczné, Deák Mózes, Koncz Mózesné, id. Nagy Pálné, Nagy Lőrinczné, Nagy Ferencz, ifj. Bencze Mihály, Vass Istvánné, Vass Mártonné, Lőrincz Pál, Rác János, Nagy István, ifj. Nagy Pálné, ifj. Bencze István, Tódor István, Lőrincz Ferencz, Bencze János, Nagy Sándor 10—10 fill., Lőrincz Lajosné 8 fill., Nagy Lajosné, Lukács Daniné, Tantiné, Szabó Istvánné 4—4 fill. Együtt = 22 kor. 6 fill.

Sándor Gergelyné és Kiss Mózesné gy.-ívén Abásfalváról: Sándor Gergelyné, Kiss Mózesné, Gergely Lőrinczné, Boér Istvánné, id. Gergely Mózesné 1—1 kor., Gedő Mózesné, Dimény Mózesné, GedőSándorné, MártonPálné 70—70 fill., Véres Amália 60 fill., Dimény Sándorné 56 fill., özv. Gergely Mózesné, László Mózesné, Vass Aronné, Dombi Ferenczné, id. Szöcs Mózes, id. Szöcs Ferenczné, Szabó Józsefné 50—50 fill., Kis Jenő és Ilona, Frinkuly Sándorné, Balázs Pálné, Gergely Mózesné, ifj. Barabás Mózesné, Szász Pálné, Gergely Andrásné, Szász Istvánné, Gedő Józsefné, Gergely Sándorné, 40—40 fill., Schwartz Józsefné, György Ferencz 30—30 fill., ifj. Gergely Ferenczné, ifj. László Mózes, Csoma Lajosné, Csoma Istvánné, Gergely Józsefné, Szöcs Ferenczné, György Lőrinczné, Szöcs Mihályné, Szöcs Domokosné, Pös Ferenczné, ifj. Szöcs Andrásné, Márton Andrásné, 28—28 fill. A. és B., Frinkuly Istvánné, Soós Istvánné, Szöcs Józsefné, Sorbán Andrásné, György Mózesné, Jakab Péterné, ifj. Szöcs Mózesné, László Pálné, Szöcs János 20—20 fill., Dimény Domokos, Soós Ferenczné, id. Frinkuly Mózesné, Frinkuly Ferenczné, Jakab Jánosné, Dombi Jánosné, Orbán Jánosné, Frinkuly Mózesné, Csoma Ferenczné, Szöcs Mihályné, id. Szöcs Mihályné, Jakab Rebeka, Szöcs Dávidné, id. Gergely Istvánné, Deák Mihályné (magyar), Szász Jánosné, Harkó Mihályné, Harkó Istvánné, Husza Istvánné, köz. Dombi Ferenczné, Sorbán Jánosné, Deák Pálné, Gergely Ferenczné, Deák Lajosné 14—14 fill., Barabás Mózesné, Pös Andrásné 12—12 fill. Soós Pálné, Szöcs Dénesné, Balázs János, Vas Mózes, Pös Mózesné, Gergely Jánosné, Gergely Istvánné, Deák Mihályné 10—10 fill., Majláth Samuné 6 fill. Futó Istvánné 4 fill. Együtt = 27 kor. 52 fill.

Varga Dénes lelkész 96 sz. gy.-ívén F.-Rákosról: Varga Dénes, Hitel-szövetkezet 5—5 kor., Unitárius egyházközség, Ferenczi Lajos 4—4 kor., Székely Mózes 2 kor., Sándor János 1 kor., Kádár János, Biró Mózes, Ferencz Miklós, Székely Sándor, Biró Miklós torás, Fitori János, Székely Miklós 40—40 fill., Biró Mózes felvégi, Lőrincz István, Pető Miklós, Biró András szorosi, Klein Mihály, Sándor András 20—20 fill., Fitori György 10 fill. Együtt = 25 K. 10 fill.

Antonya János 197 sz. gyűjtőívén Közdivásárhelyről: Takarékpénztár, Kisegítő takarékpénztár 2—2 kor., Antonya János 1 kor. 60 fill., Ürmösi Sándor 1 kor. 20 fill., Darkó Gábor, Bodor Mihály 1—1 kor. B. G. 40 fill. Együtt = 21 kor. 70 fill.

Bálint Mihály körjegyző gy.-ívén Erkedről: Közbirtokosság 5 kor. 48 fill., dr. Fuchs Vilmos 4 kor., Bálint Mihály, székelykeresztur járási állatorvos 2—2 kor., Haim Márton erkedi ev. luth. lelkész 1—1 kor., Wagner Mihály, Grosz Mihály, Herman Martin 50—50 fill. Együtt = 16 kor. 98 fill.

Mátyás János lelkész 83 sz. gy.-ívén Muzsnáról: Unitárius egyház-község 10 kor., egy muzsnai asztaltársaság 3 kor. 80 fill., Mátyás János, Zoltán Vilma 2—2 kor., egy erkedai asztaltársaság 1 kor. 20 fill. Mátyás Piroska 1 kor. Együtt = 20 kor.

Az I—VI. közlemény összege 4952 kor. 79 fill.

E közlemény összege 463 „ 36 „

Összesen 5416 kor. 15 fill.

Midőn a fenti kegyes adományokat hálás köszönettel nyugtázzuk, a legjobb reménységgel várjuk úgy a szíves gyűjtők további buzgólkodását, mint tehetősebb egyházközségeink segélyezését. Az első ötezer kor. szolgáljon buzdításul mindeneknek!

Sz.-Udvarhelyt, 1904. április 6-án.

DEÁK LAJOS,
gondnok.

BARABÁS ANDRÁS,
pénztárnok.

VÁRI ALBERT,
lelkész.